

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems

E-ISSN: 3041-8623

Vol. 13, Issue 1, No.44, Spring 2024, pp. 51-74

Received: 30.01.2024 Accepted: 20.05.2024

Research Paper

The Strategy of Young Citizens in the Field of Unanswered Demands: A Qualitative Study in Yazd City

Fezfeh Abolhasani

PhD Candidate in sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran
abolhasani67fa@yahoo.com

Mahnaz Farahmand*

Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran
farahmandmh@gmail.com

Hossein Afrasiabi

Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran
hafraziabii@yazd.ac.ir

Seyyed Reza Javadian

Associate Professor of Social Work, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran
javadiian@yazd.ac.ir

Introduction

Understanding and addressing citizens' demands is crucial for effective policymaking and strengthening the relationship between the government and the public. This, in turn, can increase public satisfaction and trust in the government's role, position, and performance, ultimately contributing to the dynamism and development of society. Conversely, ignoring citizens' demands can lead to disruptions in the citizenship process, destructive actions by citizens, and unnecessary social costs, ultimately perpetuating underdevelopment. Therefore, the stability and order of any society depend on respecting citizens' rights, providing platforms for their realization, and fostering mutually responsive actions by satisfied citizens. Citizens' reactions can manifest in both conventional, law-abiding actions, and unconventional actions aimed at challenging the status quo. The non-fulfillment of citizens' demands and unmet needs can lead to a wide range of constructive and destructive actions, which this study sought to identify and understand. By examining the relationship between citizens' demands, government responsiveness, and societal outcomes, this research aimed to contribute to the development of more effective policymaking and the strengthening of the government-citizen relationship. Ultimately, this knowledge can support the creation of a more stable, equitable, and prosperous society.

Materials and Methods

This qualitative study aimed to describe and analyze the demands of young citizens and identify the strategies they employed when facing unmet demands. The research utilized a content analysis approach. The data were collected through semi-structured interviews with 30 young people aged 18-35 residing in the city of Yazd. The interviews were conducted in person during the year 2023. Throughout the interview process, the researchers made concerted efforts to build trust and gain the participants' satisfaction by emphasizing ethical commitment, confidentiality, and the principle of secrecy. Participants were given the option to discontinue the interview at any point if they wished to do so. After the

interviews were completed, the data were transcribed and analyzed using the MAXQDA software. This approach allowed for a thorough examination and categorization of the themes and patterns that emerged from the participants' responses. By employing this qualitative methodology, the researchers were able to gain in-depth insights into the perspectives and experiences of young citizens, capturing the nuances and complexities of their demands and the strategies they utilized when faced with unmet needs. The findings of this study can contribute to a deeper understanding of the relationship between young people and the government and inform the development of more responsive policies and initiatives.

*Corresponding author

Abolhasani, F., Farahmand, M., Afrasiabi, H., & Javadian, R. (2024). The strategy of young citizens in the field of unanswered demands: A qualitative study in Yazd City. *Strategic Research on Social Problems*, 13(1), 51-74. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.140592.1971>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2024.140592.1971>

Discussion of Results & Conclusion

The data analysis revealed several key themes regarding the demands of young citizens, including negation of demands, realization of subjectivity, social empowerment, and identification of capital-building measures. Additionally, the strategies employed by young people in the face of unmet demands were categorized as boundary activism, civil disobedience, structural empowerment, pragmatic engineering, and identification of exclusionary deprivation. The demands raised in this research align with Marshall's tripartite framework of civil, political, and social rights. Citizens' initial reaction to unmet demands was often characterized by silence, stemming from frustration and a sense of established failure frequently expressed with the phrase "nothing". These findings resonated with Habermas's theory of legitimacy crisis, which posits that citizens in contemporary societies face crises, such as the legitimacy crisis of social structures due to tensions, conflicts, and social inequalities. The data suggested that citizens were demanding the cultivation of a collective spirit, which depended on trust in institutions that could promote coherence, trust, and social hope through scientific and efficient means. In conclusion, this study provided valuable insights into the complex and multifaceted nature of young citizens' demands and the strategies they employed when faced with unmet needs. The findings underscored the importance of fostering responsive and legitimate governance structures that could address the evolving expectations and aspirations of young people, ultimately contributing to a more stable, equitable, and prosperous society.

Drawing on Giddens' theory of the duality of structure and agency, realization of citizenship as a component of modern societies and maintenance of social balance were contingent upon 3 key conditions: an effective government, a market-based economy, and a civil society capable of subjectivity. However, according to the citizens in this study, none of Giddens' three conditions had been adequately met and civil society had gradually been marginalized by a dominant minority. Another common demand expressed by the participants was a focus on developing human capital as a component of sustainable development. The importance of this demand lay in the need to create the necessary conditions for its realization. Regrettably, governments sometimes fail to fulfill their role of addressing the needs of young people, leaving their demands unmet. In such situations, a wide range of constructive and destructive actions may emerge. Some young citizens, upon recognizing inefficiency of the existing structures and institutions, come to a sense of helplessness in resolving crises and addressing issues. This can lead to a dualistic state of detachment from structures, while continuing their ordinary lives without political or civic involvement. This phenomenon can be likened to the concept of isolation or chosen isolation proposed by Robert Merton (1968) or in Karsitzers' view, the prevalence of fatalism. These findings underscored the critical importance of responsive and accountable governance that could effectively address the evolving needs and aspirations of young citizens. Fostering an environment that nurtures human capital development and empowers civil society to play an active role in shaping social outcomes is essential for maintaining social balance and promoting sustainable development.

Citizens sometimes express their resistance in everyday, informal, and unorganized ways to confront power structures and systems. According to the data, citizens might engage in civil disobedience, political criticism, and provocation in

society. In some cases, they showed their resistance through riots, violent protests, and defiance in political matters. Without visible violence, citizens might also resist by neglecting their civic duties, such as not paying taxes and fees, violating city laws, or bypassing organizations hypocritically. Additionally, citizens might express their anger by destroying public facilities or engaging in vandalism. Aligning with Derrida's theory of subversion, citizens might also seek to change gender norms or subvert dominant religious and cultural discourses. For instance, they had decoded hidden messages from the prevailing religious discourse and acknowledged changes in the status of the hijab, clothing, and performance of religious rituals, despite the emphasis of structures on observing Islamic norms. Owing to the Islamic nature of the government, they attributed the non-fulfillment of promises to Islam and chose to revise their values in the face of unmet demands. Furthermore, citizens might reinterpret themselves and employ two-faced tactics to confront the structures they faced. Another strategy was the "trap of deprivation", where citizens, under the existing pressures, developed a destructive perception of structures and resorted to harmful coping mechanisms, such as drug and alcohol consumption, dropping out of school, taking on multiple jobs, selling family assets, suicide, or selling body parts. These actions, while providing temporary relief, often exacerbated their deprivation in the long run as the theory of multiple pressures suggests. These findings highlighted the complex and multifaceted ways, in which citizens exercised resistance and coped with the challenges they encountered within the sociopolitical landscape. Understanding these strategies is crucial for developing responsive and inclusive policies that can address the evolving needs and concerns of the citizenry.

The citizens' statements pointed to a complex societal landscape marked by poverty, marginalization, unequal access to resources, dominance of ideology over public space, marginalization of certain groups, and inefficiency and misconduct of institutions. These challenges had forced citizens to adopt a range of positive and negative strategies, each with the potential to both help and hinder societal progress. In some cases, citizens' remedial actions attempted to address gaps and alleviate deprivations, thereby serving the broader interests of the society. However, in other instances, their passivity and inaction could weaken social cohesion. Similarly, their efforts to reinforce societal structures might lead to increased tension and violence, while their self-destructive behaviors and destructive coping mechanisms could exacerbate their own deprivations, trapping them deeper within the cycle of crises and entrenched deprivation. Identifying the full spectrum of citizen demands and strategies is crucial for developing effective policymaking. By understanding the nuanced ways, in which citizens navigate their challenges, policymakers can work to create a foundation for positive change and strengthen societal resilience, preventing the proliferation of undesirable strategies that can further destabilize the social fabric. The key lies in crafting responsive policies and interventions that address the root causes of the citizens' concerns, empower marginalized communities, and foster an environment that cultivates positive, constructive, and sustainable forms of civic engagement. This holistic approach can help break the cycle of crisis and deprivation, ultimately leading to a more equitable and resilient society.

Keywords: Subjectivity, Citizenship, Demands, Polarization.

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی
سال سیزدهم، شماره پیاپی (۴۴)، شماره اول، بهار ۱۴۰۳، ص ۷۴-۵۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۳۱

مقاله پژوهشی

راهبرد شهروندان جوان در عرصه مطالبات بی‌پاسخ: مطالعه کیفی در شهر یزد

فضه ابوالحسنی، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

abolhasani67fa@yahoo.com

مهناز فرهمند* ID، دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

farahmandmh@gmail.com

حسین افراسیابی، استاد، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

hafraasiabii@yazd.ac.ir

سید رضا جوادیان، دانشیار مددکاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

javadiian@yazd.ac.ir

چکیده

شهروندی، واقعیت اجتماعی عصر مدرن است که در قالب حقوق تعریف می‌شود و به شکل کنش‌های بهنجار و نابهنجار ظهور می‌یابد. هدف این پژوهش، علاوه بر درک مطالبات شهروندان جوان، شناسایی استراتژی جوانان در برابر مطالبات بی‌پاسخ است که با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون در بین شهروندان جوان (۱۸-۳۵ ساله) شهر یزد، انجام شده است. داده‌های این پژوهش، حاصل مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته از ۳۰ نفر از جوانان طبقه بالا، پایین و متوسط است که به شناسایی مطالبات جوانان در قالب ۴ مضمون اصلی و ۱۲ مضمون فرعی و راهبرد جوانان در قالب ۵ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون فرعی دست یافته است. راهبرد جوانان در قالب مضامین کنشگری مرزی، وادادگی مدنی، و اسازی ساختاری، مهندسی اقتضایی و تله محرومیت کشف شده است. مطابق یافته‌ها و هزینه سنگین راهبردهای مخرب، پیشنهاد می‌شود تا با نزدیک کردن افق دید مدیران و سیاست‌گذاران به شهروندان و تحقق مطالبات و توزیع عادلانه منابع و فضای عمومی، در جهت حفظ نظم، ثبات و در عین حال توسعه جامعه، از فشارهای ساختاری کاسته و گام مؤثری برداشته شود.

واژه‌های کلیدی: سوژگی، شهروندی، مطالبات، مطالبه‌گری، قطبی‌سازی.

* نویسنده مسؤول

ابوالحسنی، فضه؛ فرهمند، مهناز؛ افراسیابی، حسین. و جوادیان، سیدرضا. (۱۴۰۳). راهبرد شهروندان جوان در عرصه مطالبات بی‌پاسخ: مطالعه کیفی در شهر یزد. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۳(۱)، ۷۴-۵۱. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.140592.1971>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2024.140592.1971>

مقدمه و بیان مسئله

در جوامع معاصر، حقوق شهروندی از عناصر اساسی فرهنگ مدنی و مبنای حکومت دموکراتیک به شمار می‌رود (Dinesen et al., 2014: 134) و شهروندان جوان، عنصری خلاق و پویا برای نظام‌های رسمی تلقی می‌شوند (کمال‌پور و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۹). به باور صاحب‌نظران، حضور شهروندان جوان از کلیدی‌ترین مفاهیم در فرآیند توسعه است (تواهن و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۰) و شهروندی، شاخص کلیدی برای تحقق دموکراسی و جامعه مدنی پویا محسوب می‌شود. شهروندی با رعایت حقوق، اعم از حق برابری و عدالت، حق آزادی اندیشه و بیان، حق مسکن و اشتغال، حق معیشت و... متحقق می‌شود که دولت‌ها متولی ایفای آن‌اند (Isin, 2015: 501; Andreouli, 2019: 4). درک درست مطالبات شهروندان و سیاست‌گذاری در جهت تحقق آن، با تصحیح و تقویت رابطه بین دولت و حوزه عمومی، به افزایش رضایتمندی و اعتماد عمومی نسبت به نقش، جایگاه و عملکرد دولت منجر و عملاً باعث تقویت زمینه عمومی لازم برای ایفای بهتر وظایف دولت می‌شود (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۲) و در نقطه مقابل، توجه نکردن به مطالبات، نتیجه‌ای جز اختلال در فرآیند شهروندی، کنش مخرب شهروندان و هزینه‌های گزاف اجتماعی نخواهد داشت؛ بنابراین ثبات و نظم هر جامعه، به رعایت حقوق شهروندی، بسترسازی برای تحقق آن و واکنش و کنش متقابل رضایتمندانه شهروندان بستگی دارد.

شهروندی شهروندان، پدیده‌ای است که در هنجارهای اجتماعی و ناهنجاری‌هایی (Andreouli, 2019: 2) ظهور می‌یابد که سناریوی شهروندی را به شکل کنش‌ها و رویدادهای مخرب به چالش می‌کشد (Isin, 2009: 21) و به کمیت و کیفیت تحقق مطالبات بستگی دارد. کنش جوانان در اصل، واکنشی در برابر مطالبات زیستی و روانی و اجتماعی است که با آن روبه‌رو هستند. فقر و محرومیت، برای بخش عظیمی از جوانان شهروند در کشورهای در حال توسعه، نوعی ناکامی و احساس نداری و حقارت به همراه آورده است (Turner, 1990: 268). نارضایتی شهروندان و فشارهایی که به کنش مخرب

منجر می‌شوند نیز، در ذات خود جامعه وجود دارد (Tierney, 101: 2006)؛ زیرا شهروندان سوژه‌هایی‌اند که حق مطالبه حقوق خود را دارند (Isin, 2009: 21) و در صورت مواجهه با فشار ناشی از تحقق‌نیافتن مطالبات، به تحرک واداشته می‌شوند. ناکامی و احساس ناشی از آن، به استدلال کوهن^۱، جوانان فرودست را به کنش وامی‌دارد که فاقد ابزار رسیدن به موفقیت‌اند (علی‌وردی‌نیا و همتی، ۱۳۹۲: ۹۴).

واکنش شهروندان به امر متعارف (شهروندی از طریق انطباق با قوانین و هنجارها) و هم متجاوزانه/تحول‌گر (شهروندی برای به چالش کشیدن وضعیت موجود) تقسیم می‌شود (Andreouli, 2019: 3). اختلال در ساختارها (نا کارآمدی ساختارها و فشار بر شهروندان، سلطه و سلب آزادی، نابرابری و فقر و...)، تحقق‌نیافتن مطالبات و محرومیت‌های ناشی از برآورده نشدن نیاز شهروندان، به گسترش شدید و دامنه‌دار طیفی از کنش‌های مخرب شهروندی منجر می‌شود. در این وضعیت، شهروندان از طریق نافرمانی مدنی، منشور حقوق شهروندی را مختل می‌کنند (Andreouli, 2019: 4) همچنین با مشارکت نکردن، فساد، عصیان، تبهکاری سرگردانی، دزدی، انحراف جنسی و... (ستوده، ۱۳۸۴: ۱۳۲) جامعه را متحمل هزینه‌های سنگین می‌کند.

ایران در شرایط فعلی، بحرانی‌ترین وضعیت را از نظر نابهنجاری پشت سر می‌گذراند (فیضی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷۷). از دید برخی از صاحب‌نظران، شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه به گونه‌ای است که برای اثبات بحرانی بودن آن، به استدلال و احتجاج نیاز نیست (فیضی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷۷ و مؤمنی، ۱۳۹۳: ۲۱۸). مواجهه شهروندان با نرخ تورم ۴۵ درصدی در سال ۱۴۰۰، افزایش ۳۱ درصدی متوسط هزینه خالص سالانه یک خانواده نسبت به سال ۱۳۹۸، افزایش ۳۶/۴ درصدی شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارها نسبت به سال ۱۳۹۸، افزایش متوسط اجاره‌بهای یک متر زیربنای مسکونی از ۵۴۶۰ هزار ریال در سال ۱۳۸۰ به ۶۳۹۸۰ هزار ریال در سال ۱۳۹۹، افزایش متوسط قیمت یک متر زیربنای معامله شده از

¹ Cohen

وضعیت اقتصادی- اجتماعی، موجب گرایش شهروندان به جرم و سوء مصرف مواد و شیوع اختلالات روانی شده است. با افزایش نرخ بیکاری، تعداد موارد قتل عمد ۰/۱۴ درصد افزایش یافته است و همچنین نرخ بیکاری با یک وقفه، بیشترین اثر را بر وقوع خودکشی دارد. پس از نرخ بیکاری، نرخ تورم بیشترین اثر تخریبی را دارد (مؤمنی، ۱۳۹۳: ۱۷۰). واکنش جوانان نسبت به شرایط نامطلوب اقتصادی- اجتماعی در دهه‌های اخیر، در قالب جنبش‌های اعتراضی موسوم به جنبش جوانان نیز نمود پیدا کرده است (مدنی قهفرخی، ۱۳۹۵: ۱۵۷). در این میان، صدای اعتراض شهروندان نسبت به تحقق نیافتن مطالباتشان، ناشی از شرایط نامطلوب اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بلند شده و توانسته است نقش یک عاملیت مهم را ایفا کند (مدنی قهفرخی، ۱۳۹۵: ۱۵۷)؛ بنابراین بررسی مطالبات جوانان و شناسایی راهبرد آنها در مواجهه با مطالبات بی‌پاسخ، فرصت و تهدیدی برای تمام دولت‌هاست و از این نظر اهمیت دارد و الزام بررسی‌های دقیق علمی را برای شناسایی ایجاد می‌کند.

پیشینه پژوهش

در جست‌وجوی منابع داخلی و خارجی، پژوهشی منطبق با موضوع این پژوهش و هدف درک مطالبات جوانان و راهبرد آنها در مواجهه با تحقق نیافتن مطالبات یافت نشد. در ادامه، برخی از تحقیقات نزدیک به موضوع را بررسی و در نهایت این پژوهش را با تحقیقات پیشین متمایز می‌کنیم.

علی‌نژاد و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله «از رسالت اخلاقی تا مک‌دونالدیزه شدن شغل: تحلیلی بر دوگانگی فهم معنای شغل مطلوب در اندیشه نوجوانان و جوانان شهر مشهد» به مطالعه شغلی دوگانه جوانان از انتخاب شغل به عنوان «رسالت اخلاقی» تا «مک‌دونالدیزه شدن شغل» به هدف منفعت طلبی دست یافته‌اند. مرادی و روحانی (۱۴۰۱) در پژوهش «زیست‌جهان مقاوم در آستانه جوانی، مطالعه فرآیند شکل‌گیری انتظارات فزاینده در جوانان»، در شناسایی استراتژی جوانان در مقابل انتظارات فزاینده خود به

۸۰۷ هزار ریال در سال ۱۳۸۰ به ۲۹۹۵۰ هزار ریال در سال ۱۳۹۹ و... همه شاهدی بر مطالباتی است که درباره تحقیقشان تردید وجود دارد. علاوه بر فشارهای ملموس بر شهروندان، فشار بر روان و ذهنیت شهروندان نیز مطابق داده‌های علمی تأیید شده است. مطابق نتایج سنجش وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی استان یزد در سال ۹۶ و سنجش سرمایه‌های اجتماعی این استان در سال ۹۴، شهروندان مهم‌ترین عامل خوشبختی را پول و نداشتنش را بدبختی می‌دانند. ۴۰ درصد از شهروندان علت فقر را سودجویی و بی‌عدالتی و ۴۱ درصد، میزان تحقق عدالت از طریق قانون و ۶۳ درصد تحقق عدالت شغلی را کم دانسته‌اند. بیشتر پاسخگویان با اختلاف زیاد، وضعیت حال را نسبت به گذشته، در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اخلاقی، ارزشی، رفاهی، فقر و جرم بدتر می‌دانند و در ارزیابی از آینده، ۴۵ درصد اعتقاد دارند که وضعیت آینده بدتر می‌شود. همچنین ۶۳ درصد پاسخگویان، حضور برای مشارکت در حل مسائل شهر را ناموفق و بیشتر پاسخگویان خود را در معرض انواع مخاطرات طبیعی و اجتماعی می‌دانند. ۴۰ درصد پاسخگویان خود را در یکی دو سال گذشته، درگیر افسردگی و کم‌حوصلگی دانسته‌اند و ۶۰ درصد تجربه فشار و استرس داشته‌اند. ۴۵ درصد پاسخگویان نیز، قانون‌گرایی از طریق دستگاه حکومتی را کم می‌دانند. پنداشت ۸۴ درصد پاسخگویان از عملکرد نظام در حل مشکلات کم و خیلی کم بوده است، در سنجش پنداشت نکویی جامعه، ۹۰ درصد مطلوب بودن جامعه را در حد متوسط به پایین می‌دانند و ۹۰ درصد نیز تحقق عدالت را کم و خیلی کم دانسته‌اند. همچنین ۷۸ درصد از آنها نیز وظیفه‌شناسی و پرهیزگاری حرفه‌ای را متوسط و کمتر ارزیابی کرده‌اند، ۹۱ درصد هنجارهای مثبت اخلاقی مسئولان را متوسط و کم و ۸۲ درصد هنجارهای منفی را زیاد می‌دانند، ۶۳ درصد احساس امنیت را متوسط و کم دانسته‌اند. مجموعه این فشارهای عینی و ذهنی وارد بر شهروندان که مؤید مطالبات مغفول‌اند، به راهبردهایی منجر می‌شوند که بیشتر در قالب ناهنجاری‌ها ظهور می‌یابد؛ برای نمونه، نابسامانی

ماشین‌آلات آلاینده معرفی کرده‌اند. مانستد^۴ (2018) در پژوهش «ظرفیت برنامه‌های جوانان در تطبیق با آرمان‌های شهروندی-اجتماعی جوانان حاشیه‌ای»، به رفع نابرابری در سیستم آموزشی، به‌عنوان مطالبه جوانان دست یافته است. دینجلیس و الیسون^۵ (2018) در پژوهشی، «تأثیر فشار آرزوها بر سلامت روان افراد و نقش دین» را بررسی می‌کند. نتایج نشان می‌دهد مطالبات تحقق‌نیافته به پریشانی روان و انزوای جوانان منجر می‌شود. لیند و آرنت^۶ (2016) در مقاله «عدالت ادراک‌شده و سیاست تنظیمی، یک رفتارشناسی در مورد دولت و تعاملات شهروندان»، تأثیر درک تحقق عدالت در نهادها را بر تعاملات سازنده دولت و شهروندانی بررسی می‌کند که به‌وسیله شنیدن صدای مردم، احترام به مردم و گفت‌وگو رخ می‌دهد.

حساسیت نظری

مارشال^۷ در سال ۱۹۶۴، با طرح «شهروندی و طبقه اجتماعی»^۸، پیوند شهروندی و حقوق را مطرح می‌کند و برای شهروندان، مجموعه سه حق ۱-حقوق مدنی که در قرن هجدهم ظهور کرد؛ ۲-حقوق سیاسی که در قرن نوزدهم ظاهر شد و ۳-حقوق اجتماعی قرن بیستم را مطرح می‌کند (غفاری‌نسب، ۱۳۹۱: ۷۸) که تحقق‌نیافتن آنها بدون واکنش نخواهد ماند. به اعتقاد آگنیو^۹ در نظریه فشار عمومی، بسته‌شدن راه‌های رسیدن به فرصت‌های مشروع زندگی و تحقق مطالبات، یکی از منابع فشاری است که شهروندان تجربه می‌کنند. او این نوع فشار را به سه مقوله فرعی تقسیم می‌کند که عبارت‌اند از: الف) گسست میان آرزوها و توقعات؛ ب) گسست میان توقعات و دستاوردهای واقعی؛ ج) گسست میان پیامدهای مورد انتظار و پیامدهای واقعی (Blevins et al., 2010: 150). براساس نظریه فشار عمومی آگنیو، افرادی که در

خوداتکایی، انفعال‌گرایی و پرخاشگری احساس‌گرا دست یافته‌اند. علی‌خواه (۱۴۰۰) در مقاله «جوانان تجربه‌گریز در فضاهای شهری»، به مطالبه جوانان برای حضور در فضای عمومی دست یافته و راهبرد جوانان را در برابر طردشدن از فضای عمومی، در قالب مفاهیم شخصی‌سازی مکان و قلمروسازی در فضاهای عمومی، با پالایش مکانی شناسایی کرده‌اند. مولاپناه و همکاران (۱۴۰۰) در «مطالعه جامعه‌شناختی زمینه‌ها و پیامدهای تأخیر سن ازدواج در بین مردان مجرد شهر تهران»، استراتژی جوانان را در برابر تحقق‌نیافتن شرایط ازدواج در قالب گرایش به روابط خارج از عرف، گرایش به هویت‌یابی کاذب، کمال‌گرایی معطوف به خود و لذت‌گرایی مفرط شناسایی کرده‌اند. محقق منتظری (۱۳۹۸) در بررسی رابطه «سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی با شکل‌گیری آرمان‌های اجتماعی در جوانان ساکن شهر تهران»، راهبرد جوانان را در مواجهه با ناکامی‌ها و یأس ناشی از شکست در بازار کار، به‌صورت مهاجرت از کشور شناسایی کرده است. هاشمی‌خواه و افشانی (۱۳۹۷) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که استراتژی جوانان در برابر یکه‌تازی ساختارها، تلاش شخصی برای حل مسئله بیان کرده‌اند. هریس و همکاران^۱ (2023) در پژوهش «مطالبات از دولت: نظریه‌پردازی عوامل تعیین‌کننده کنش جمعی ساکنان حیاط‌خلوت در کیپ‌تاون آفریقا»، به این استراتژی رسیده است که برای غلبه بر محرومیت‌ها، شهروندان مقاومت خود را با تخطی از مقررات ساخت و ساز و لجاجت با دولت نشان می‌دهند. بوجی^۲ (2020) در مقاله «استفاده از نوحه‌های عزاداری به‌عنوان اعتراض و کنشگری: راهپیمایی نوحه‌خوانی زنان شمال غربی در درون بحران انگلیسی زبان در کامرون»، از عزاداری به‌عنوان استراتژی زنان و کنشگران برای رسیدن به مطالباتشان استفاده می‌کند. پیکار و همکاران^۳ (2020) در پژوهش «مادر مهربان و رادیکال هستیم»، راهبرد کنشگران محیط‌زیست را در برابر تخریب طبیعت و حمله به

⁴ Moensted

⁵ Deangelis and Ellison

⁶ Lind & Arndt

⁷ Marshall

⁸ Citizenship and social class

⁹ Agnew

¹ Harris et al.

² Budji

³ Pickard et al.

نه علیه آن، «برای رسیدن به اهداف خود دست به ابتکار عمل بزنند» (De Certeau, 1988: 7). شهروندان در قالب تاکتیک دوسرتویی هم می‌توانند بی‌حرکت و منفعت‌طلب باشند و وضع موجود را بپذیرند یا در اقدامی خلاقانه، یک ساختار را نگه دارند و به واسازی، خلق و نوآوری روی بیاورند. زندگی شهری از نظر آگنیو و دوسرتو^۲، عرصه‌ای است که در آن شهروندان با راهبردها و تاکتیک‌های خود، در جهت منافع و کاهش فشار ساختارها می‌کوشند (کاظمی، ۱۳۸۸: ۱۱۵). این کنش و کوشش در قالب سکوت، پذیرش وضع موجود، جنبش‌ها و شورش‌ها، نافرمانی مدنی، انتقادات و جبران‌ها، خودکشی و خودتخریبی و هزاران راهبرد دیگر قابلیت بررسی دارند.

روش پژوهش

این پژوهش با هدف توصیف و تحلیل مطالبات شهروندان جوان و شناسایی راهبرد جوانان در برابر تحقق نیافتن مطالباتشان، با رهیافت کیفی انجام شده است. در تمام فرآیند پژوهش، اهتمام داشیم تا ۴ معیار لینکلن و گوبا^۳ شامل باورپذیری^۴، اطمینان‌پذیری^۵، انتقال‌پذیری^۶ و تأییدپذیری^۷ لحاظ شود (هومن، ۱۳۹۳: ۹۲). جمع‌آوری داده‌ها با کمک مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و مجموعه سؤالاتی انجام شده است که با هدف دستیابی به اعتبار بالا و با بهره‌بردن از دیدگاه‌های مربوط به شهروندی، مشورت، نظارت و تأیید استادان و در تناسب با موضوع بوده است. همچنین کوشیدیم اعتبار پژوهش را با استفاده از روش تثلیث، انعطاف چارچوب نظری و انتخاب نمونه‌های پرمایه ارتقا دهیم. پایایی داده‌ها نیز به وسیله هدایت دقیق جریان مصاحبه، مصاحبه همگرا، تعامل مستمر با گروه پژوهشی، کدگذاری چندباره و تأیید کدگذاری به وسیله مشارکت‌کنندگان در نظر گرفته شده است. تحلیل

تحقق مطالبات مثبت خود شکست می‌خورند، فشار را تجربه می‌کنند (Bergeron, 2010: 17). گاهی شهروندان در تلاش‌اند تا مانع از دست دادن داشته‌ها و شرایط مطلوب خود شوند؛ در نتیجه ممکن است خودشان را در اعمال خلاف درگیر کنند (Peck, 2011: 13) و گاه با حضور محرک‌های منفی، تحت فشار قرار می‌گیرند. محرک‌های مضر یا منفی، موقعیت‌های قدرتمندی‌اند که شهروندان، به‌خصوص جوانان، به‌آسانی از آن اجتناب نمی‌کنند (Wareham, 2005: 26). محرک‌های منفی به چیزهایی اشاره دارد که در زندگی فرد چندان مطلوب نیست (Bergeron, 2010: 18)، اما گاه در جامعه، شهروندان در تهدید مدام زندگی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و دریافت شوک‌های منفی بر آن داشته می‌شوند تا ۱- از محرک‌های منفی گریز داشته باشند؛ ۲- محرک‌های منفی را بکاهند و یا به آنها پایان بدهند؛ ۳- دنبال جایگزینی برای منبع انگیزه منفی یا اهداف مرتبط با آن باشند؛ ۴- از طریق انحرافات چون استعمال غیرقانونی مواد مخدر، پیامد آثار محرک‌های منفی را خنثی کنند (یوسفی و علی‌وردی‌نیا، ۱۳۹۳: ۶۷)؛ مانند شرایطی که ممکن است محرک‌های منفی به بزهکاری منجر شود (Agnew, 1992: 25). به اعتقاد آگنیو، شهروندانی که با افسردگی، ناامیدی و یأس و انحراف به موقعیت فشارزا واکنش نشان می‌دهند، ممکن است به اعمال خودتخریبی مانند مصرف مواد یا خودکشی روی بیاورند؛ زیرا آنها واجد انگیزه قوی برای انتقام‌اند (Drapela, 2006: 756).

دوسرتو^۱ نیز از اندیشمندانی است که در زندگی روزمره، به دنبال تاکتیک و راهبرد شهروندان برای مقاومت علیه خوانش رسمی پدیده‌هاست. او با مطرح کردن مفاهیمی مانند استراتژی و تاکتیک، نشانه‌هایی از جنگ و گریز را در زندگی روزمره انسان‌ها نمایان می‌کند (کاظمی و ابادری، ۱۳۸۳: ۱۰۱). استراتژی همان روابط سلطه و قدرت برای اعمال بر شهروندان و تاکتیک‌ها نیز هنر ضعفای جامعه در تقابل با استراتژی‌های آشکار و پنهان است و برای شهروندانی به کار می‌رود که مترصد فرصت‌اند تا درون چارچوب نظم موجود،

² Agnew & De Certeau

³ Lincoln & Guba

⁴ credibility

⁵ dependability

⁶ Transferability

⁷ confirmability

¹ de Certeau

شهروندان جوان شهر یزد انتخاب شدند. نمونه‌گیری هدفمند و مصاحبه با طیف متنوعی از شهروندان طبقات بالا و پایین و متوسط و در نظر گرفتن تنوع جنسیتی، تحصیلی و مذهبی انجام شد و انتخاب نمونه تا کفایت نظری مضامین، ادامه یافت.

این پژوهش حاصل مصاحبه با ۳۰ نفر از جوانان ۱۸-۳۵ ساله شهر یزد است که به‌صورت حضوری در سال ۱۴۰۲ انجام شده است. مصاحبه‌ها بنا به تمایل افراد، در محیط عمومی مانند پارک، محل کار و دانشگاه انجام شده است. در تمام طول مصاحبه، برای جلب اعتماد و رضایت شهروندان کوشیدیم و این کار را با بیان تعهد اخلاقی، اصل رازداری و محرمانگی انجام دادیم. در واقع محقق این اختیار را به شهروندان داد تا در صورت تمایل نداشتن به ادامه مصاحبه، نظرشان را اعلام کنند؛ حتی در مواردی پس از انجام مصاحبه، طبق خواسته شهروندان و بنا به نگرانی ناشی از بیان عقاید و نظرهای سیاسی، فایل صوتی حذف شد و داده‌ها مکتوب نشد. پس از انجام مصاحبه، داده‌های حاصل از مصاحبه به‌صورت مکتوب درآمد تا تحلیل مضمون آغاز شود.

پس از تبدیل فایل‌های صوتی به متن مکتوب، مطالعه دقیق و سطر به سطر متون برای کشف مفاهیم پایه آغاز شد. گفتنی است که بررسی سطر به سطر و کلمه به کلمه، وقت‌گیرترین شیوه کدگذاری است، اما معمولاً پرحاصل‌ترین است (استراوس و کربین، ۱۳۹۶: ۱۴۱). پس از مطالعه مکرر متن‌ها، مضامین پایه شناسایی شدند؛ سپس از طریق مقایسه و بازنگری مداوم، مفاهیم اولیه شناسایی شده، براساس شباهت‌ها و اختلافات دسته‌بندی و مضامین فرعی معنی‌داری ایجاد شدند. بعد از تعیین مفاهیم نزدیک به هم، تلاش شد تا با افزودن به سطح انتزاع در مضامین، به مفاهیم اصلی و کلی دست یابیم.

داده‌های به دست آمده با روش تحلیل مضمون و با کمک نرم‌افزار مکس کیودا و در راستای پاسخ به سؤال پژوهش و کشف استراتژی جوانان انجام شده است.

بنا به اعتقاد براون و کلارک^۱ (2006)، مضمون بیانگر اطلاعات قوی درباره داده‌ها و پرسش‌های پژوهش است و معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را مکشوف می‌کند. مضمون الگویی است که در داده‌ها یافت می‌شود و در سطح حداقلی با توصیف و سازمان‌دهی یافته‌ها و در سطح حداکثری، ابعادی از پدیده را تفسیر می‌کند (Boyatzis, 1998:4). این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (شیخ‌زاده و بنی‌اسد، ۱۳۹۹: ۲۴). در این روش، مضامین در سه سطح مضامین پایه^۲ (مفاهیم موجود در متن)، مضامین سازمان‌دهنده^۳ (مضامین به دست آمده از ترکیب مضامین پایه (مضامین فرعی)) و مضامین فراگیر^۴ (مضامین در بر گیرنده اصول حاکم بر کلیت متن (مضامین اصلی) در رابطه‌ای اعم و اخص به‌صورت شبکه‌ای حاصل می‌شوند (Attride-Stirling, 2001: 389).

با توجه به تجربه محقق از مصاحبه‌های ابتدایی و مشهود بودن بی‌اعتمادی و اضطراب شهروندان در پاسخگویی صریح و شفاف به سؤالات، سعی شد تا مصاحبه با سؤالاتی غیرمستقیم و مربوط به وضعیت تأهل، اشتغال، مسکن و معیشت شهروندان شروع و به مرور، به مطالبات و راهبردها در برابر مطالبات تحقق‌نیافته و محرومیت‌ها نزدیک شود. در شروع مصاحبه، به‌علت فشارهای اقتصادی، مشکلات و محرومیت‌های درک‌شده، مصاحبه‌شوندگان تمایلی به گفت‌وگو نداشتند و با قاطعیت، نداشتن مطالبه‌گری از دولت و جامعه را بیان می‌کردند، اما در طی مصاحبه و جویاشدن وضعیت معیشت، باب گفت‌وگو باز و تمایل مصاحبه‌شوندگان جذب شد. نمونه مدنظر به‌صورت هدفمند و نظری از میان

¹ Braun and Clarke

² Basic

³ Organizing

⁴ Global

جدول ۱- ویژگی مشارکت‌کنندگان

Table 1- Characteristics of the participants

نام	سن	شغل	تحصیلات	نام	سن	شغل	تحصیلات
احمد	۳۵	مربی ورزش	لیسانس	ه‌لن	۱۸	محصل	زیر دیپلم
محبوب	۳۰	دبیر	فوق لیسانس	محمدحسین	۲۸	روانشناس	فوق لیسانس
سامان	۳۲	کارمند	لیسانس	علیرضا	۲۴	روانشناس	لیسانس
زهرا	۳۰	دبیر	فوق لیسانس	محمد	۲۲	کارگر	سیکل
علی	۳۰	کابینت ساز	دیپلم	شایان	۲۶	دانشجو	لیسانس
مهدی	۲۲	سرباز معلم	لیسانس	مطهره	۲۴	مددکار	لیسانس
کیوان	۳۰	زرگر	لیسانس	فاطمه	۳۰	روانشناس	فوق لیسانس
میلا	۳۱	مهندس برق	لیسانس	محمدحسین	۳۰	مهندس	لیسانس
امیرعلی	۳۳	کارگر	سیکل	مرتضی	۲۲	دانشجو	لیسانس
داوود	۳۲	مرغدار	لیسانس	شیوا	۲۸	کارمند	لیسانس
ستوده	۲۸	مدرس زبان	فوق لیسانس	مهدی	۱۸	بیکار	ابتدایی
فرحناز	۱۸	محصل	زیر دیپلم	حمید	۲۷	برنامه‌نویس	لیسانس
متین	۳۲	کارمند	لیسانس	فائزه	۳۰	حسابدار	لیسانس
مینو	۲۰	دانشجو	فوق دیپلم	امیرعباس	۳۰	وکیل	لیسانس
جواد	۱۸	ساقی مواد مخدر	بی‌سواد	مجتبی	۲۸	نیروی خدماتی	دیپلم

یافته‌های پژوهش

مطالبات جوانان

با توجه به هدف اصلی تحقیق، مبتنی بر درک نوع استراتژی جوانان و مطالباتشان به‌عنوان شهروندان شهر یزد، پس از انجام دقیق فرآیند کدگذاری به‌منظور کشف مضامین در سه مرحله، ابتدا مضامین پایه از متن استخراج و پس از دسته‌بندی و ترکیب و تلخیص مضامین، تلاش شد تا به سطحی بالاتر در انتزاع و کشف مضامین اصلی دست یابیم. در ادامه، مضامین پایه، سازمان‌دهی شده و فراگیر را به‌اختصار شرح و نمونه‌ای از گفته‌های شهروندان را ارائه می‌دهیم.

به‌منظور شناسایی استراتژی جوانان در برابر تحقق نیافتن مطالباتشان، الزامی است تا ابتدا مطالبات جوانان را شناسایی کنیم و سپس به راهبرد آنها در مواجهه با مطالبات بی‌پاسخ پی ببریم؛ بنابراین در مجموع مصاحبه‌های انجام‌شده، مطالبات جوانان در قالب ۴ مضمون اصلی و ۱۲ مضمون فرعی شناسایی شده است.

جدول ۲- مضامین اکتشافی مطالبات شهروندان جوان

Table 2- Exploratory themes of young citizens' demands

مضامین اصلی	مضامین فرعی	مضامین پایه
	نهادهای کارآمد	پشتوانه نهادی، شفافیت نهادی، تفاهم ساختار و عاملیت، اعتماد به دولت، امنیت جایگاه اجتماعی، علم‌محوری نهادها.
اجتماع پویا	انسجام اجتماعی	پویای اجتماعی، امید به زندگی، امید به آینده، رضایت از جامعه، آرامش، امنیت روانی، امید به توسعه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، همدلی.
	نشاط جمعی	زیرساخت تفریحی، زیرساخت فرهنگی، زیست شبانه، پلازا و فضای تعاملی، نشاط جمعی.
	حذف قطعی سازی فرساینده	نفی تعصبات، تسهیل حضور اقلیت‌ها، رفع دوقطبی‌سازی، تکررگرایی، برابری جنسیتی، انتخابات فرجانحی.
	تحقق سوژه شهری	عزت مدنی، کرامت انسان‌ها، تبعیض مثبت، سیاست‌های مردم‌مدار، شنیدن صدای مردم، درک مطالبات مردم. امکان سوژگی.
تحقق سوژگی	رفع تبعیض	برابری فرصت‌ها، توزیع عادلانه منابع، حذف سهمیه و امتیازات، لغو رانت‌ها، رفع ویژه‌خواری، لغو برخورداری‌های سیاسی، برابری آموزشی و استخدامی، لغو امتیازات جناحی، توزیع فضای عمومی.
	آزادی اجتماعی	لغو استبداد، رفع فیلترینگ، آزادی اندیشه، آزادی پوشش، گفت‌وگومداری و آزادی بیان، سبک زندگی آزاد.
	تحقق قانون	برابری در برابر قانون، اجرای قانون، تناسب قوانین با نظام جهانی، به‌روزرسانی قوانین، بررسی منطقی قوانین، لغو قانون خدمت نظام‌وظیفه.
	توسعه انسانی	پیوند آموزش و بازار، جوان‌گرایی، شایسته‌سالاری، امکان تحرک شغلی، آگاهی شهروندان، مهارت‌پروری، پرورش عاملیت شهری، آموزش مطالبه‌گری، آموزش همگانی کارآمد، انعطاف‌پذیری نسلی، مدیریت منابع انسانی.
تدابیر سرمایه‌ساز	پایداری معیشتی	توازن معیشتی، حداقل رفاه، خدمات حمایتی، بهبود وضع مسکن، شغل مناسب، توسعه زندگی، خدمات درمانی، تسهیل ازدواج، زندگی عادی، تراز دخل و خرج، مهار تورم، پویایی و ثبات اقتصادی.
	نفی مطالبه‌گری	بی‌دولتی، دخالت‌نکردن دولت، کوچک‌شدن دولت، خدمات خصوصی، سیاست‌زدایی، دل‌زدگی از دولت.
	مطالبه‌نداشتن	بی‌توقعی از دولت، هیچ‌خواهی، بی‌تفاوتی، زیست حاشیه‌ای، استقلال از دولت.

اجتماع پویا

بیگانگی شده و مردم و نیازهایشان را از اولویت خود خارج کرده‌اند. یکی از جوانان درباره بی‌اعتمادی به دولت و نهادها می‌گوید:

«دولتی که هیچ‌کس به هیچ‌کارش اعتماد نمی‌کند، تعطیل می‌کنه میگن دسیسه است، تصمیم میگیره میگن منفعتشه، هیچ‌کس هیچ‌چیز از دولت را به‌درستی قبول نداره و اعتمادی نیست... دقیقاً اگر دولت اومده تا نظم ایجاد کنه، فعلاً که نظم که ایجاد نکرده هیچ، خودش باعث هزارتا مشکل شده. کاشکی به کم بشینن کاری نکنن ما راضی داریم» (شیوا، ۲۸ ساله).

طبق روایت شهروندان جوان، آنها نسبت به نهادها و صداقت و صراحتشان شک دارند و اختلاف بین نهادها و

این مضمون، حاصل جمع سه مضمون و مطالبه‌های کارآمد، انسجام اجتماعی و نشاط جمعی است. مصاحبه‌شوندگان یکی از مطالبات خود را زیستن در جامعه‌ای پویا بیان کرده‌اند، یعنی جامعه‌ای که در آن نهادهای کارآمد و پویا به‌منظور رشد و توسعه جامعه انسجام یافته باشند و به فراخور زمانه، در مسیر پیشرفت جامعه تحول یابند.

نهادهای کارآمد: از نظر مصاحبه‌شوندگان، نهادهایی که با هدف نظم‌بخشی جامعه و تحقق کارکردهایی مثبت در جامعه شکل گرفته‌اند، در حال حاضر کارآیی لازم را ندارند و نهادهای موجود با فراموشی اهداف خود، دچار از خود

تبعیض‌ها، ویژه‌خواری‌ها، دو قطبی‌سازی و انگ‌زنی، توان تحقق شهروندی و دریافت مطالبات خود را داشته باشد. حذف قطبی‌سازی فرساینده: بسیاری از گزاره‌ها به‌طور مکرر، بر رفع نابرابری در جامعه تأکید دارند. مطابق تجارب بیان‌شده از نظر جوانان، جامعه دچار تبعیض و دو قطبی مذهبی و سیاسی شده است و تنها گروه خاصی، لایق برخورداری از امکانات‌اند. خواسته شهروندان، تحقق جامعه‌ای است که تفاوت‌ها را ظرفیت بدانند، نه تهدید.

«من حالم بده، چون جامعه یکدست نیست و همه برابر نیستیم. من می‌خوام تبعیض‌ها لغو بشن و همه با هر عقیده و اندیشه‌ای محترم باشیم، نه اینکه مذهبی و غیرمذهبی، چپی و راستی و... از هم دیگه جدا باشند و اینکه مردم خودت را دشمن بدونی» (محمدحسین، ۲۸ ساله).

تحقق سوژه شهری: در میان یکی از صاحب‌ها، یکی از زنان مطالبه خود را امکان حضور زنان در اجتماع، بدون محدودیت‌ها و به‌صورت کارآمد بیان می‌کند و می‌گوید:

«من به‌جای خواسته‌های دخترانه و دعوی آزادی، دنبال چیزهایی دیگه‌ای هستم. دیگه دنبال آزادی پوشش نیستم؛ چون الان درد ما اینا نیست. دنبال حضور اجتماعی‌ام، اما همیشه دخترها را محدود کردیم و پسرهامون آزاد» (شیوا، ۲۸ ساله).

مردم‌مداری: طبق روایت شهروندان، ارتباط مؤثر نهادها با جامعه محلی و مردم، حتی اقلیت‌ها و گروه‌های حاشیه‌ای فراتر از سوگیری‌های قبیله‌ای، نژادی و جنسیتی الزامی است.

«مردم دیده نمیشن، چون ساختار سخت و قدرتش مردم را در موضع ضعف قرار داده بود و مردم را ندیده و نیازشون مهم نبوده. الان دیگه ساختار قوی نیست، حتی گفتمان‌ش هم مورد پسند نیست. چه در بیان چه در عمل و چیزی که قشنگ میشه لمسش کرد. دوگانه مردم و دولته اونا چیزی میگن که مردم نمی‌فهمند و مردم چیزی میگن که اونا نمی‌فهمند» (محمدحسین، ۳۰ ساله).

رفع تبعیض و نابرابری، خواسته جوانانی است که بی‌عدالتی را در جامعه درک کرده‌اند. یکی از جوانان در این باره می‌گوید:

«من برای شهدا ارزش قائلم و مدیونشونم، اما می‌شد

مردم را به حدی می‌دانند که هیچ نقطه اشتراکی بین دولت و ملت وجود ندارد و درباره تحقق حقوق شهروندی خود تردید می‌کنند.

انسجام اجتماعی: انسجام اجتماعی و پیوند قوی در هر جامعه‌ای، از مؤلفه‌های پیشرفت به شمار می‌آید. بنا به گفته شهروندان، با قطبی‌سازی‌ها در جامعه، انسجام اجتماعی از دست می‌رود، تبعیض‌ها مانع یکدستی جامعه می‌شود و بغض، کینه و زوال اخلاق در بین شهروندان شکل می‌گیرد. کیوان این‌گونه می‌گوید:

«این جداییه جامعه را از هم می‌پاشه، با کینه‌ای که تو دل مردم ایجاد می‌کنه. به خدا ماشین خریدم رفتم پایین شهر نذری پخش کنم، خط انداختن از اول تا آخرش» (کیوان، ۳۰ ساله).

نشاطجویی جمعی: مطابق گفته شهروندان، وجودداشتن زیرساخت مناسب برای تفریح و سبک زندگی فردمحورانه در یزد، دست به دست هم داده است تا خانواده‌ها در تفریحات خود نیز محصور در حوزه خصوصی باشند و تفریح جمعی رونقی نداشته باشد.

در گفته یکی از شهروندان که تجربه همکاری با شهرداری را دارد، توجه به وضعیت جوی استان یزد و آب و هوای گرم آن، ظرفیتی برای شهر یزد مطرح شده است که آن را به شهری با زیست‌شبانۀ تبدیل می‌کند؛ یعنی شهری که در تطابق با هوای گرم، از خنکی شب‌ها برای حضور جمعی و ارتقای حس انسجام اجتماعی بهره می‌برد.

«ما چیزی که می‌خوایم، تفریح. یزد با توجه به هواش و گرما، نیاز از شب‌هاش استفاده کنند. شب‌های بلند، جوان‌های بی‌تفریح، معلومه وقتی تفریحی تو جمع نباشه، میشه تفریح زیرزمینی و پنهانی و هزار تا مشکل دیگه» (محمدحسین، ۳۰ ساله).

سوژگی

یکی از مطالبات جوانان، تحقق سوژگی است، یعنی امکان تحقق عاملیتی که قدرت ایفای نقش و تغییرات اساسی را در خود می‌بیند. شهروندان خواستار تحقق سوژه‌ای‌اند که تحت قانون‌مداری، عدالت و برخورداری از آزادی، به دور از

«پدرم معلمه ساده است، ماهی ۱۰ میلیون میگیره، با چندتا بچه مدرسه‌ای، هیچ‌جا نمی‌رسه و ما کم میاریم و هر بار وعده میدن و پدرم باید اسنپ کار کنه تا دو که مدرسه است تا نه شب هم میره اسنپ... آیا یه معلم باید شرایطش این باشه؟» (مهدی، ۱۵ ساله).

نفی مطالبه‌گری

به گفته شهروندان، چه مطالبه داشته باشیم یا نداشته باشیم، تغییر و بهبودی ایجاد نخواهد شد و این به معنای فرسایش روحیهٔ مدنیت و درماندگی شهروندان در برابر ساختارها، دل‌زدگی عاملیت از ساختارها، نخواستن حقی از دولت و جدایی‌طلبی از آن است.

نجات از ساختار سیاسی: مطابق گفته‌ها، جوانان از دخالت بی‌حد و حصر ساختار سیاسی و ایدئولوژیک شدن تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی به ستوه آمده‌اند، خواستار استقلال دیگر ساختارها از دولت و ساختار سیاسی‌اند و این‌گونه می‌گویند:

«دولت تصدی‌گریش را باید کم کنه، همه جا هست،

هر قدمی بر میداری، هست...» (محمدحسین، ۳۰ ساله).

نبود مطالبه، اولین واکنش در شروع مصاحبه، گزاره «ما هیچی از دولت نمی‌خواهیم» بود. آنها چیزی از دولت نمی‌خواستند، لحن پر از دل‌سردی از دولت داشتند و حتی تمایلی به بیان خواستهٔ خود نداشتند.

«از دولت هیچی نمی‌خوام...» (متین، ۳۲ ساله).

راهبرد جوانان

جوانان در مواجهه با تحقق نیافتن مطالبات و محرومیت‌ها، ناگزیر به انتخاب راهی در جهت جبران و تسکین‌اند که گاه این انتخاب سازنده و گاه مخرب خواهد بود. ذیل این عنوان، پس از تحلیل داده‌ها به ۵ راهبرد اصلی و ۱۵ راهبرد فرعی دست یافته‌ایم که آنها را شرح می‌دهیم.

به جای سهمیه، جور دیگه تکریمشون کرد. من هیچ سهمیه‌ای ندارم، نتیجه میشه عدم حضور برابر هممون در فرصت شغلی. کاش تکریم شهدا با آموزش و علم نبود، این نهایت ظلمه» (شیوا، ۲۸ ساله).

آزادی اجتماعی: آزادی از مطالبات مردم برداشت می‌شود.

مطابق گزاره‌ها، میل به آزادی و حضور اجتماعی، بیان عقاید و انتخاب سبک زندگی، به کرات مطرح شده است.

«آزادی بیان حق‌مونه، اما تو مملکت ما فعلاً جواب نداده و مردم برای حقشون باید خشن باشند. مردم فهمیدن راه دیده‌شدن تخریبه» (امیرعباس، ۳۰ ساله).

تحقق قانون: بنا به بیان شهروندان، برخی از قوانین نه در

لحظهٔ تدوین منطقی، عقلانی، به‌روز و کاربردی‌اند و نه در مرحلهٔ اجرا به‌درستی و عادلانه اجرا می‌شوند. شهروندان جوان خواهان برابری و عدالت در حوزهٔ اجرای قوانین‌اند.

تدابیر سرمایه‌ساز

بنا به خواست شهروندان، نیاز است تا دولت با سیاست‌های درست، به پرورش و بهره‌بری از سرمایه‌ها اهتمام داشته باشد. بهره‌وری انسانی: شهروندان از آموزش‌های ناکارآمد در مدارس گلایه داشته و بی‌مهارتی تحصیل‌کرده‌ها را به‌نوعی سرمایه‌سوزی دانسته‌اند. همچنین استفاده نکردن از متخصصان علمی در جایگاه‌های حساس اجتماعی، شایسته‌سالاری و جوان‌گرایی را نوعی تضییع منابع و بهره‌بری نکردن از ظرفیت‌های علمی را علت گسترش مسائل و آسیب‌ها می‌دانند.

«وقتی تو جامعه مدیریت نباشه و متخصصین دربارهٔ

مسائل آن نظر ندن، کار نکنن فایده نداره. علم تو ادارهٔ این

کشور هیچ فرصتی نداره و قدرتی نداره، به‌خاطر همین

مسائل کشدار شدن...» (شایان، ۲۶ ساله).

پایداری معیشتی: بنا به گفته‌های شهروندان، تأمین حداقل

معیشت و تناسب دخل و خرج، مسکن و اشتغال و مهار تورم، از جمله خواسته‌های شهروندان در جهت بهتریستن است.

جدول ۳- مضامین اکتشافی استراتژی جوانان در برابر تحقق نیافتن مطالبات

Table 3- Exploratory themes of youth strategy against non-fulfillment of demands

مضامین اصلی	مضامین فرعی	مضامین پایه
کنشگری مرزی	ارزش‌مداری زیستی	زیست اخلاقی، حمایت از فقرا، همذات‌پنداری، خدمت به خلق، تحریک وجدان اخلاقی، تفریحات سالم، سخت‌کوشی، روزی حلال.
	کنشگری مدنی	حمایتگری مدنی، جریان‌سازی، تأسیس سازمان مردم‌نهاد، فعالیت اجتماعی، کنشگری، مقاومت کارآمد، اصلاح، تقلا برای بقا.
وادادگی مدنی	پذیرش و انفعال	پذیرش محدودیت‌ها، سکوت و رضا، سازشگری جبری، درماندگی آموخته‌شده، حرف‌شنوی، اطاعت و تمکین.
	ترک مطالبه‌گری	رهاکردن مطالبات، انکار و حذف علایق، بی‌آرامی، خودسانسوری اجتماعی، ترک فضای سیاسی، رأی ممتنع، حصر خودگزین، انفصال نقشی و شغلی.
	افتراق دولتی	انزواگزینی، استقلال از دولت، فاصله‌گرفتن از حکومت، پرهیز از سیاست، بازخرید خدمت، قهر مدنی، جدایی از ساختارها.
	تقدیرگرایی	هزاره‌گرایی، توکل و توسل، تقدیرگرایی، عجز مدنی، اعتقاد به خرافات، دعا، انتظار منجی، دعا.
واسازی ساختاری	مقاومت روزمره	هنجارشکنی گمنام، نافرمانی مدنی، خشونت و جدال روزمره، انتقام جنسیتی، انتقاد و اعتراض، سرپیچی مدنی، غرولند شهری، اعتراض مجازی، مبارزه خاموش، نفاق مدنی، سیاست‌براندازی، وندالیسم، شورش و انقلاب، پناه‌بردن به دشمن، لج‌بازی سیاسی، جنبش، طنز تلخ.
	بازنگری ارزشی	مناسک‌گریزی، بازنگری گذشته، ترک عبادات، شک به مقدسات، تساهل در شرعیات، تفکیک دین و معنویت، شک به مبلغان دینی، توهین به مقدسات، سرپیچی از حجاب دستوری.
	سیالیت هویتی	تغییر هویت (جنسیتی، فرهنگی)، طرد سنت‌ها، کتمان عقاید، تغییر پوشش، تغییر عقاید.
مهندسی اقتضایی	ریسک‌گریزی	حذف ریسک (اشتغال، فرزندآوری، کارآفرینی، ازدواج، خرید و فروش)، نبود تغییرات، رهاکردن مراحل زندگی، لغو ازدواج، ثبات.
	مدیریت معیشت	بازنشسته‌نشدن، حمایت‌جویی، وام و بدهکاری، آبروداری، مدیریت دخل و خرج، قناعت، تعویق در مطالبات، صبرکردن و آینده‌سپاری، حذف اقلام فرهنگی، حذف تفریحات، جایگزینی مطالبات، تدبیر دخل و خرج.
	فردمحوری خودخواهانه	انفعال زیرکانه، تملق و مجیز، انتقال فشار، باج‌دهی سیستماتیک، زیست‌بازاری، جلب رانت، بازی گرفتن، رشوه‌دادن و گرفتن، مصلحت‌اندیشی، سودطلبی.
	مهاجرت	تردید در ماندن، وطن‌گریزی، رؤیای مهاجرت، آرمان پناهندگی، مهاجرت درون‌شهری، خروج نخبگان، خروج سرمایه.
تله محرومیت	کنش مخرب	دل‌سردی از نقش، نزول و قرض، اشتغال مادران، قربانی‌شدن والدین، ترک تحصیل، اشتغال مشقت‌بار، مصرف‌پس‌اندازها، ترجیح ثروت بر علم، مشاغل کاذب، چند شغله شدن، کارکردن زوجین، فروش اموال، تعویق در وظایف، کم‌کاری.
	خودتخریبی	فروش کلیه، نقص بدن، بی‌بند و باری، انتقام، خودتخریبی، خود حرمت‌شکنی، عدول از ارزش‌ها، دیگرکشی، تسکین مخرب، فروش فرزند، سرکوب نیاز، تن‌فروشی، خودکشی، مصرف مواد مخدر.

کنشگری مرزی

خودظرفیتی، برای جریان‌سازی و برون‌رفت از انسداد سیاسی و زمینه‌سازی برای پیشرفت و توسعه جامعه خود باشد. این مضمون حاصل دو مضمون کنشگری مدنی و ارزش‌مداری زیستی است؛ یعنی استراتژی‌هایی که در تصلب موجود با

کنشگر مرزی، عامل انسانی است که می‌کوشد با درک و فهم محدودیت‌ها و فشارهای ساختاری، راهی تازه بیابد. کنشگر مرزی می‌کوشد در میانه ساختارهای سخت با عاملیت

امید، کنشی سازنده را پی می‌گیرند.

ارزش‌مداری زیستی: بنا به گفته مصاحبه‌شوندگان، زندگی آن‌چنان ارزشمند است که حتی با محرمیت‌ها و فشارهای موجود نیز، توجیهی برای کنش مخرب و کم‌کاری وجود ندارد و وظیفه داریم با توجه به جایگاه اجتماعی خود، بدون تساهل و ناامیدی، کنشگران پویا و کارآمدی باشیم و با اقدامات فرهنگی و اخلاقی و خیرمندانانه خود، خلأ و ناکارآمدی‌های ساختاری و کوتاهی‌های دولتی را جبران کنیم تا از محرومیت‌ها بکاهیم.

«من یه مؤسسه خیریه زدم تا این جوری حداقل کمک

نیازمندا کنم...» (داوود، ۳۲ ساله).

کنشگری مدنی: بنا به گفته شهروندان، آنها با درک

وضعیت جامعه و رنج‌های موجود در آن، به جای انفعال می‌کوشند تا بدون وقفه کمک‌کننده جریان توسعه کشور باشند. در این وضعیت، مصاحبه‌شوندگانی که هرکدام امکان دسترسی و حضور در نهادها را داشتند، کوشیدند تا بخشی از خلأها را جبران کنند؛ برای نمونه کارمندی این‌گونه می‌گوید:

«تو دنیای امروز ما با این گوشی‌ها، میشه گفت دشمن

خارجی بیچاره‌مون کرده؟ نه بابا ما بیچاره بی‌تدبیری

هستیم. بچه دوازده ساله تو پارک تبلت دستشه، رفتم

کنارش با صدای بلند فیلم پورن می‌بینه و قلیون می‌کشه.

من دلم سوخت، رفتم کنارشون بردمشون پیاده رویی تو

ریگ‌های بیابون و تفریحشون را درست کردم» (کریمی،

۳۲ ساله).

وادادگی مدنی

استراتژی وادادگی مدنی، وضعیتی است که در آن شهروندان پس از طی کردن دوران ناکامی ممتد و باقی‌ماندن در فشارهای ساختاری، راه کم‌هزینه و بی‌مسئولیت وادادگی را برگزیده‌اند و به جای ریسک‌کردن و تلاش بیهوده، می‌کوشند «کلاهشان را بچسبند باد نبرد» و با اقدامی، به درماندگی خود اضافه نکنند.

پذیرش و انفعال: بنا به گفته برخی از شهروندان، که جزء

پرتکرارترین مفاهیم بود، پذیرش تمام محرومیت‌های ناگزیر، اجبار، سکوت، اطاعت در برابر جبرها و حتی گاهی به مضحکه و طنزگرفتن شرایط سخت اجتماعی، ظلم‌ها و

حقارت‌ها و فشارهای اقتصادی، راهی بدون مخاطره است.

«مردم باید کاری می‌کردن، نکردن، دیر شد. الان

می‌ترسند دیگه نمی‌تواند مقابله ... مردمی که رأی‌شون را

فروختن با هزار تومن، مردم از فقر فرهنگی نمی‌دونن رأی

یعنی چه. این همه آخوندها میگن و می‌شوند ته ته ماجرا

می‌شینند با سخی‌هاشون شوخی می‌کنند و با مسخره‌بازی

رفعش می‌کنند» (ستوده، ۲۸ ساله).

ترک مطالبه‌گری: شهروندان در راهبردی دیگر میکوشند تا

مطالبات خود را رها کنند و یا با حذف آرمان‌ها و خواسته‌های

خود و انکار علایقشان، با انسداد موجود کنار بیایند.

«الآن فقط داریم زندگی می‌کنیم و اصلاً هم انتظار

راحت کار کردن و احترام و تکریم از جامعه ندارم؛

انتظاری که جواب‌نگیره و دولتی که یاد مردم نباشه، ما

دیگه خودمون را خسته نمی‌کنیم...من هرجا بتونم از دولتم

و مسئولینم جدا میشم. اونا به راه خود، منم به راه خودم.

خیری ازشون امید ندارم» (داوود، ۳۲ ساله).

افتراق دولتی: راهبرد انتخابی دیگران در وضعیت

تحقق نیافتن مطالباتشان، جداکردن خود از ساختارهای سیاسی

و دولت است. شهروندان ترجیح می‌دهند با جداکردن خود از

ساختار دولتی، اعتراضشان را نشان دهند.

«همسرم توی نیروی انتظامی با این شرایط و انضباط

سنگین، همسرم منتظره ۱۵ سال کار کنه و خودش را

بازخرید کنه. حداقل این‌جوری اسیر دولت نیست، مجبور

نیست طبق خواسته اونا ببوشند و حرف بزنند و تو ظلمی

که می‌کنند، شریک نباشند» (فانزه، ۳۰ ساله).

تقدیرگرایی: از دیگر استراتژی‌ها که شهروندان در آن

می‌کوشند تا به جای کنشی مثبت، از ریسک‌کردن بپرهیزند،

وضع موجود را به تقدیر و اقبال خود گره بزنند و با این

استراتژی، از خود سلب مسئولیت کنند.

«به نظر من مردم نماینده و مسئول واقعی ندارند...

کاش فرجی بشه و با ظهور امام زمان، بهتر باشه»

(امیرعباس، ۳۰ ساله).

واسازی ساختاری

واسازی استراتژی است که در آن عاملین شهری در

شالوده‌شکنی، بن‌فکنی یا ساختارشکنی تلاش می‌کنند تا راهی

را برای تغییر وضع موجود بیابند.

مقاومت روزمره: در این مضمون، بنا به گفته شهروندان، آنها رنج حاصل از ساختارهای خشن و نابرابر را فریاد می‌زنند و زندگی روزمره خود را عرصه مقاومت و بیان اعتراضاتشان قرار می‌دهند. در واقع آنها صف ناوایی تا صفحات مجازی را میدانی برای بیان اعتراض خود قرار می‌دهند.

«دیگه وقتی مردم اسیر باشن، یه جایی دیگه مخالفتشون را نشون میدن. همه‌جوره وقتی ما را کنترل می‌کنند، ما هم همه‌جوره لج بازی می‌کنیم تا جلوشون بایستیم. من تو لحظه لحظه‌ام باهاشون مخالفم، چون قبولشون ندارم» (محبوب، ۳۰ ساله).

بازنگری ارزشی: یکی از راهبردهایی که شهروندان در برابر ناکامی و تحقق نیافتن مطالبات خود برگزیده و به‌کرات مطرح کرده‌اند، بازنگری در اعتقادات مذهبی و ارزش‌های دینی و هویت جنسی، به‌عنوان گونه‌ای مقاومت در برابر دین رسمی و تجویز شده از طرف ساختارهاست.

«من دیگه باوری ندارم، خیلی تغییر کردم، دین را نمی‌پذیرم دیگه. من روزه می‌رفتم و نماز می‌خوندم، اما نه دیگه نه. چادر گذاشتم کنار نماز؛ چون فکر کردم چرا باید بخونم... دین تو کتاب‌ها بهمون گفتن دین چیزیه که از نظر احساسی دوستش داریم و از نظر عقلی دوستش داریم، باهاش آرومیم؛ اما حرف‌ها و عمل‌ها برابر نبود این دین، مثل اینکه برای رسیدن به قدرت و حکومت بود و ما در برابرش می‌ایستیم» (شیوا، ۲۸ ساله).

سیالیت هویتی: یکی دیگر از راهبردهایی که با آن شهروندان عزم تغییر اساسی و شکستن ساختارها را دارند، تلاشی برای تغییر تمام مؤلفه‌های هویتی (از هویت دینی گرفته تا هویت جنسیتی و فرهنگی) است.

«من می‌خواستم دائم پسر باشم، ما همیشه خودمون را محروم می‌دونیم و می‌تونیم یه سری چیزها را اصلاً نخوایم. تو این شرایط خیلی‌ها به تغییر جنسیت فکر می‌کنند و دنبالش هستند، حداقل بهش فکر می‌کنند» (هلن، ۱۸ ساله).

مهندسی اقتضایی

شرایطی که در آن شهروندان به اقتضای شرایط، به سامان‌دهی

وضعیت و منفعت‌خواهی خود مشغول‌اند.

ریسک‌گریزی: شهروندان پس از پذیرش وضع موجود و درک محرومیت خود در جهت حذف ریسک‌های زندگی می‌کوشند؛ ریسک‌هایی که هر انسانی را از وضعیت روزمره خارج و زندگی فرد را متحمل بار اضافی و هزینه‌های مضاعف می‌کند؛ مانند ازدواج و فرزندآوری. بنا به گفته شهروندان جوان، اولین تصمیمی که در وضعیت سخت اقتصادی خود برگزیده‌اند، خودداری کردن از ازدواج است.

«رفیقم ازدواج نکرده. همکلاس بودم، بش میگم چرا دوماذ نمیشی؟ میگه نه چرا دوماذ بشم، نه خونه دارم، نه زمین، نه کاردرستی. یکی دیگه بیارم تا چشم هم می‌زنی بچه می‌خوای، آب و برق و گاز و پوشک بچه داری با کدوم درآمد...» (محمدحسین، ۳۰ ساله).

مدیریت معیشت: به گفته برخی از شهروندان، با بازنشسته‌نشدن و کارکردن در سنین بالا و حذف بسیاری از نیازهای اساسی و تأخیر در تحقق آنها و به آینده سپردن و به تعبیر خودشان، «پا را از گلیم خود درازتر نکردن»، می‌کوشند زندگی خود را آبرومندانه بگذرانند و گاهی با قرض و وام و بدهکاری، امورات خود را سامان بدهند؛ همچنین بسیاری از خواسته‌هایشان را حذف کنند یا تحققشان را به تعویق بیندازند.

«همه چند شیفیت کار می‌کنند. پدرم به‌سختی کار می‌کنند. اونایی هم که کار شیفیتی ندارند، عصر میرن اسنپ. به نظر تون جایی برای فرهنگی زندگی کردن می‌مونه؟ درسته فقر همه جا هست و بحران ما چرا نمی‌تونیم از بحران رد بسیم و توش موندیم» (ستوده، ۲۸ ساله).

فردمحوری خودخواهانه: یکی از راهبردهای که شهروندان به اقتضای وضعیت خود به کار گرفته‌اند، استفاده بهینه از وضعیت نابسامان موجود است. آنها درست مصداق ضرب‌المثل «ماهی گرفتن از آب گل‌آلود»، می‌کوشند در تنگنای مالی و فشارها تنها به منفعت خود فکر کنند و دست به انتخاب بزنند.

«گاهی باید پارتی پیدا کنیم و شاید به چیزهایی چنگ بزنم که خلاف خیلی از ارزش‌ها باشم و گاهی لازمه وانمود کنیم همراه سیاستم می‌فتم تو بازی، نقش مذهبی

کم‌کاری درباره وظایف عاطفی خود در خانواده و کم‌کاری در انجام نقش‌های اجتماعی خود، فروش اموالی که برای سرمایه خانواده و پشتوانه روزهای سخت جمع شده بود، همه از جمله کنش‌های منفی‌اند که به تضعیف شخص و خانواده منجر می‌شوند. شهروندان در چنین وضعیت و شرایطی، در استیصال موجود با بدترین انتخاب‌ها و سطحی‌ترین راه‌حل‌ها، در درازمدت خود را با مشکلات بیشتری درگیر می‌کنند.

«جوان‌ها به دنبال مواد رفتن، چون که مشکلات و فشارها باعث شده پناه ببرند به مواد مخدر. تو کشور ما رسیدن به مواد مخدر، راحت‌تر از رفتن به سوپری هستش. به خاطر همین راحت امتحان می‌کنند» (علیرضا، ۲۸ ساله).

خودتخریبی: دردناک‌ترین استراتژی، همین مضمون است. مضمون حاصل، گفته شهروندی است که برای رسیدن به اهداف، حتی جان و هویت خود را به خطر می‌اندازد؛ به‌طور مثال برای به دست آوردن پول، حاضر به فروش کلیه خود می‌شود یا سربازی که در برابر ناکارآمدی خدمت سربازی و سرپیچی از آن برای لاغری شدید و معافیت تلاش کرده و سلامت خود را برای همیشه از دست داده است، یا درگیر شدن زنان در خودفروشی برای کسب درآمد و یا فروش فرزند خود... همه گزاره‌هایی‌اند که ما را به مفهوم مذکور می‌رسانند.

«دو ستم برای ۲۰۶ می‌خواست کلیه‌اش را بفروشه. فشار اقتصادی رو مردم همه چیز را از شون می‌گیره. برید طرف باغ ملی ببینید چه خبره. طالقانی و ظهراش و زن‌هایی که تن‌فروشی می‌کنند، بچه‌هایی که مواد فروشی می‌کنند» (مجنتی، ۲۸ ساله).

بودن بازی می‌کنم، نقاب می‌گذارم برای اینکه بتونم به هدفم برسم، به ریسمانی چنگ بزنم که چاره‌ای ندارم متناسب با این روزگار تقيه می‌کنم تا پس زده نشم...» (محمدحسین، ۲۸ ساله).

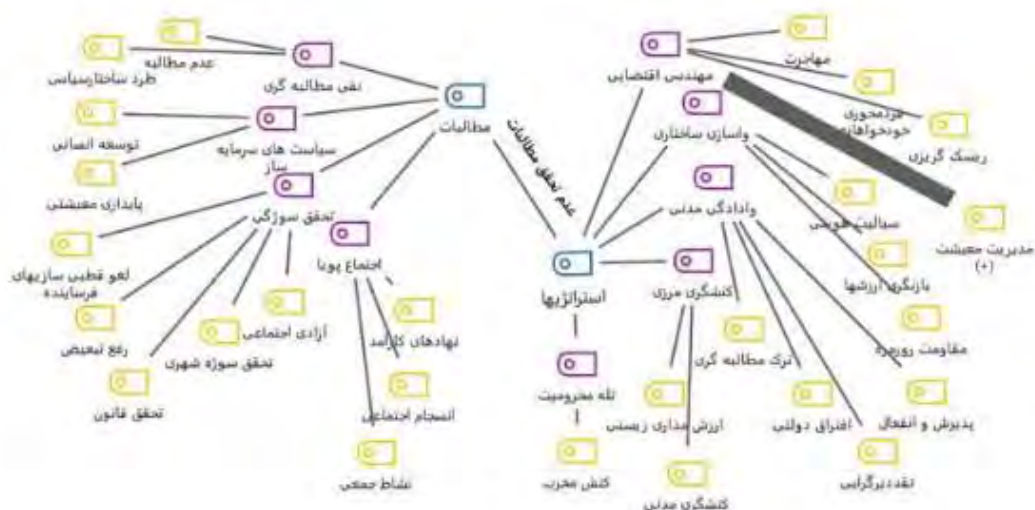
مهاجرت: بنا به گفته شهروندان، ناامیدی ناشی از بهبود شرایط و رسیدن به نقطه پایان، به گسترش افکار مهاجرت و خروج از کشور منجر شده است، به گونه‌ای که علاقه به خروج از کشور در بین نخبگان، به کارگران و دانش‌آموزان نیز سرایت کرده است.

«من خودم که دیگه تا چند روز آینده میرم کانادا و قرار نیست بمونم، روزی همه امیدم به ساختن کشورم بود، اما نه حالا من خودم باید فکر خودم باشم، نمیشه تکیه کرد به این اقتصاد و فرهنگ و علم الان کشورمون» (سامان، ۳۲ ساله).

تله محرومیت

تله وضعیتی است که در آن صید با هر تقلا و حرکتی، به جای کمک کردن به رهایی خود، باعث تنگ‌تر شدن دام، تخریب و مرگ زودتر خود می‌شود و وضعیتی است که تلاش‌ها نتیجه معکوس می‌دهد و ناکارآمد است. شهروندان در محرومیت‌ها و فشارها، بحران‌ها و تنگدستی، به جای آنکه کنشی سودمند را برگزینند، با اشتباه‌های مکرر و انتخاب مخرب خود، محرومیت خود را بیشتر و عرصه را بر خود تنگ‌تر می‌کنند. این مضمون حاصل دو مفهوم کنش مخرب و خودتخریبی است.

کنش مخرب: به گفته شهروندان، درگیر شدن در اقتصاد ناسالم و گرفتن نزول برای جبران کمبودهای اقتصادی، ترک تحصیل به منظور کسب درآمد، چندشغله شدن مردان و زنان و

شکل ۱- نقشه مضامین حاصل از تحلیل با نرم‌افزار MAXMAPS
 Fig 1- The theme map of the analysis with MAXQDA software

بحث و نتیجه

مضامین احصاشده در قالب مطالبات و همچنین راهبرد مواجهه با تحقق نیافتن مطالبات است.

مطالبات مطرح شده در این پژوهش، در راستای حقوق سه گانه مارشال (1964)، حقوق مدنی، حقوق سیاسی و اجتماعی بررسی می‌شود. واکنش اولیه شهروندان در پرسش از مطالبات، سکوتی تلخ و ناشی از ناامیدی و ناکامی تثبیت شده و بیان لفظ «هیچ» است.

مطابق نظریه بحران مشروعیت هابرماس^۱ (1975)، شهروندان در جوامع معاصر بر اثر تنش‌ها، اختلافات و نابرابری‌های اجتماعی تجربه شده با بحران‌هایی از جمله مشروعیت ساختارها روبه‌رو هستند که تمدید شرایط بحرانی و ناامیدی مردم از رفع بحران‌ها و کارایی نداشتن دولت‌ها در حل مسائل، شرایط را به گونه‌ای رقم می‌زند که مردم در حالت انقطاع، هیچ‌گونه مشروعیت و توان و امیدی را در ساختارها و برای رفع مشکلات و برآوردن نیازها نمی‌بینند. مشابه این وضعیت، در تحقیقات بررسی شده در این پژوهش مشاهده نشده است. شکاف دولت - ملت در نظریه سرمایه اجتماعی پاتنام، گاه به چنان مرحله‌ای می‌رسد که پس از تداوم

گونه‌های حضور شهروندی و سوژگی آنها در تمامی جوامع، حائز اهمیت و به تحقق حقوق و انتظاراتشان از دولت‌ها وابسته است. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دولت‌ها برای تحقق شهروندی و برآوردن نیازها و مطالباتشان، به توسعه جامعه منجر می‌شود و در نقطه مقابل آن، تحقق نیافتن آن باعث کنش مخرب شهروندان و تضييع سرمایه‌های انسانی و اتلاف منابع می‌شود؛ بنابراین شناسایی این انتظارات و مطالبات در این پژوهش، با رویکرد کیفی مدنظر است و ما درصددیم تا با شناسایی درست مطالبات شهروندان و شناسایی راهبر آنها در برابر مطالبات بی‌پاسخ، کمکی در جهت تدوین سناریوی شهروندی باشیم تا شهروندان به جای سوژه مخرب اجتماعی، به سرمایه‌های مدنی بدل شوند. بنا به داده‌های تحلیل شده، مطالبات جوانان در مضامین (نفی مطالبه‌گری، تحقق سوژگی، پویاسازی اجتماعی، تدابیر سرمایه‌ساز)، شناسایی و راهبر جوانان در قالب کنشگری مرزی، وادادگی مدنی، و اساسی ساختاری، مهندسی اقتصادی و تله محرومیت شناسایی شده است. خروجی حاصل از نرم‌افزار MAXQDA در شکل (۱)، به خوبی نشان‌دهنده

¹ Habermas
² Durkheim

خشونت ساختاری مطرح شده گالتونگ^۱ (۱۹۹۰) است. بارها در گفته شهروندان، حذف از حوزه و فضای عمومی جامعه مطرح شده است. در این وضعیت مطابق تجربه شهروندان، بنا به عدم انطباق با شهروند طراز حاکمیت مستحق تبعیضی‌اند که بنا به پشتوانه قانونی، تصویب سهمیه‌ها و امتیازات، در قالب استخدام و تحصیل، رانت و ... راه را بر دسترسی همگان بر منابع کشور مسدود کرده است و در تجربه سیطره سیستم قدرت بر زیست‌جهان و حوزه عمومی، شهروندان عادی از حقوق اولیه خود نیز محروم مانده‌اند. تحویل فضای عمومی جامعه به نگرش‌های خاص و سیطره اندیشه و ایدئولوژی خاص و تخلیه عرصه عمومی از اندیشه‌های متنوع، امکان حضور دیگر شهروندان را سلب کرده است.

برای آنکه شهروندی به‌عنوان مؤلفه جوامع مدرن تحقق پیدا کند و تعادل جامعه حفظ شود، سه شرط وجود دولت کارآمد، اقتصاد مبتنی بر بازار و جامعه مدنی ضروری است که امکان تحقق سوژگی داشته باشند، در حالی که به گفته شهروندان از میان این سه شرط، هیچ‌کدام رعایت نشده و جامعه مدنی تحت سیطره اقلیتی برخوردار، به مرور حذف و حاشیه‌نشین شده است.

یکی دیگر از مطالبات پرتکرار، توجه به سرمایه‌های انسانی است؛ علاوه بر سرمایه‌های فیزیکی پرورش شهروندان آموزش دیده و مهارت‌مند به‌عنوان سرمایه‌های انسانی و یکی از مؤلفه‌های توسعه دورن‌زا حائز اهمیت است که این مطالبه با پژوهش مانستد (۲۰۱۸) هم‌سو است. مطابق نظریه نهادگرایانی همچون نورث و همکاران^۲ (۱۳۹۷)، عامل اصلی عقب‌ماندگی برخی کشورها کمبود سرمایه نیست، بلکه نبود بستر نهادی مناسب برای حفظ و پرورش سرمایه است. مطابق گفته شهروندان نبود آموزش و ارتقای سطح مهارتی شهروندان و ناکارآمدی آموزش عمومی در جامعه و ناکارآمدی نهادها در تأمین امکانات معیشتی و نیازهای اولیه و فشارهای اقتصادی، به هرزروی سرمایه‌ها و غفلت از پرورش

تأمین‌نشدن نیازهای اولیه شهروندان، توزیع نابرابر فرصت‌های اجتماعی و... در جامعه و پس از طی دوره‌های تضاد بین دولت و ملت، با ناامیدی شدید از ساختارها و شکل‌گیری بحران امید، با بروز رفتارهایی از طرف شهروندان مواجهیم که این مسئله گاهی خود را به شکل اعتراض نشان می‌دهد و گاه مطابق بیان شهروندان در این پژوهش، به انفعال مدنی، گسست و فروپاشی اجتماعی منجر می‌شود. این گسست و بی‌تفاوتی اجتماعی، ارکان یک جامعه را سست و متزلزل می‌کند و ممانعت از این وضعیت به‌وسیله دولت‌ها الزامی است. پژوهش لیند و آرت (۲۰۱۶) نیز درباره گفت‌وگو، تعامل، احترام به شهروندان و امید به عدالت نهادهاست که تعاملات سازنده را محقق می‌کند.

به گفته شهروندان، کم‌رنگ‌شدن روح جمعی و تعلق اجتماعی و بی‌تفاوتی‌ها، مطابق همبستگی اجتماعی، نشانه از بین رفتن روح جمعی است و شهروندان خواهان پرورش روح جمعی و وضعیتی‌اند که تحقق آن در گرو اعتماد به نهادهایی است که با محوریت علمی و کارآیی بالا، زمینه‌ساز ارتقای انسجام، اعتماد و امید اجتماعی باشند. شهروندان با مطالبه ساخت مکان‌های تجمعی به نام پلازا و نگاه مثبت به تجربه موب‌های حسینی و استقبال از رویدادهای اجتماعی شاد، خواهان ایجاد همبستگی اجتماعی و رونق تعاملات اجتماعی‌اند، یعنی ایجاد فضاهایی که امکان گفت‌وگو و حضور در فضای عمومی را مهیا کند؛ زیرا به تجربه شهروندان، با سوگیری جناحی و فرهنگی موجود در ساختارها و حاکمیت اندیشه‌ای تک‌رو، بیشتر افراد جامعه به حاشیه رانده شده‌اند. شهروندان نیز درک خود را از این وضعیت، با دوگانه متضاد «ما و آنها»، «خودی و غریبه» و «انقلابی و طاغوتی» مطرح کرده‌اند. در تجربه شهروندان، احساس تعلق‌نداشتن به جامعه و تجربه خشونت و تعلق جامعه به عده اندکی، به‌وضوح مشهود است. تجربه وضعیت ما و آنها، نشئت‌گرفته از قطبی‌سازی‌های فرساینده، تحقق امپریالیسم ساختاری و سلطه ایدئولوژیک و درمجموع

¹ Galtung

² North et al.

به انزوآگرایی یا عزلت‌گزینی مطرح‌شده از مرتون^۱ (1968) نزدیک است. زمانی که ابزار لازم برای تحقق مطالبات وجود ندارد، شهروندان نیز نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی جامعه بیگانه می‌شوند و هیچ تلاشی برای منطبق کردن خود با آنها نمی‌کنند و در جامعه حیات ندارند، متعلق به جامعه نیستند، از دولت توقعی ندارند، حضور مؤثری در فضای عمومی ندارند، توان اصلاح و تغییر را در خود نمی‌بینند و جای تلاش عقلانی با رهاکردن و گاه پناه‌بردن به تقدیرگرایی و توسل و خرافات انفعال، خود را توجیه می‌کنند. این پناه‌بردن به تقدیر در تحقق‌ناداشتن مطالبات ناشی از سببه سنتی و مذهبی جامعه ماست که پاسخ برخی از پاسخگویان، انطباق بیشتری با نظر کارسیتز^۲ (1985) داشت و اشاعه احساس ناامنی، احساس بی‌اعتمادی بر هیچ‌چیز و هیچ‌کس، نیافتن ثبات اجتماعی و تکیه‌گاه، به رواج تقدیرگرایی منجر می‌شود؛ این راهبرد با نتیجه تحقیق دینجلیس و الیسون (2018) و کنش شهروندان تحت فشار نزدیک است. شهروندان گاه تحت فشار ساختارها مقاومت خود را با اشکال متفاوتی در زندگی روزمره به نمایش می‌گذارند؛ مقاومت روزمره^۳ نوعی مقاومت غیررسمی و غیر سازمان‌دهی است که در زندگی روزمره افراد و گروه‌ها برای مقابله با قدرت و نظام‌های قدرت‌محور استفاده می‌شود. این نظریه بر مبنای ایده‌ای است که مقاومت در اعمال و رفتارهای روزمره، تشخیص‌دانی و تشخیص‌ندانی باشد. مطابق گفته شهروندان، گاه با نافرمانی مدنی، گاه با انتقاد سیاسی و غرولند در جامعه و گاه با شورش و اعتراضات خشن و لجاجت‌آمیز در امور سیاسی مانند شرکت نکردن در انتخابات یا با انتخاب کاندیدای مخالف ساختار حاکم و یا با انتخاب فردی ضعیف و کم‌توان در تخریب و تضعیف قدرت حاکم و کاهش کارایی آن می‌کوشند و گاه هم بدون آنکه خشونت مشهود باشد، شهروندان با انجام‌دادن وظایف شهروندی خود مانند پرداخت نکردن عوارض و مالیات با نقض قوانین شهری و

شهروندان توانمند منجر شده است و راه برون‌رفت از آن به گفته مردم، تحقق نوعی حکمرانی است که تک‌تک انسان‌ها را سرمایه‌های جبران‌ناشدنی به شمار آورند.

با شناسایی مطالبات جوانان، آنچه حائز اهمیت است، آماده‌سازی شرایطی برای تحقق آنهاست؛ اما گاه دولت‌ها به‌عنوان تأمین‌کننده نیاز جوانان، بنا به دلایل متعدد از ایفای نقش خود بازمی‌مانند و مطالبات جوانان را بی‌پاسخ می‌گذارد که در چنین وضعیتی وقوع طیف وسیعی از کنش‌های مخرب و سازنده محتمل است. گاه شهروندان جوان با ارزشمندداشتن زندگی با وجود ناامیدی از ساختارها و نهادها، با اقدامات عام‌المنفعه و اجتماعی خود برای بهبود شرایط می‌کوشند و تلاش می‌کنند در شکاف دولت و ملت و شرایط انسداد، که با مرزبندی‌های سخت، مسیر گفت‌وگو و پل‌های ارتباطی نهادها و مردم مسدود شده است، در فضایی که ناامیدی و بی‌اعتمادی (اجتماعی، نهادی، به قانون، به دولت) و بیگانگی و فرسایش سرمایه اجتماعی رخ داده است، با عملکرد و جایگاه اجتماعی خود، خلأهای موجود در جامعه را جبران و ترمیم کنند. همچنین می‌کوشند با عاملیت خود، گام مثبتی را برای جامعه خود بردارند و در تنگناهای ساختاری، امکان‌های تازه‌ای را کشف و حتی خلق کنند و بین دولت و جامعه در تردد باشند. بسیاری از شهروندان در سختی و خشونت ساختارها با کنشی ارزش‌مدار به دستگیری از دیگران در قالب امور خیریه، تأسیس سازمان‌های مردم‌نهاد، تلاش بیشتر برای جبران فشارها روی می‌آورند و می‌کوشند تا با مسئولیت‌پذیری خود گام مؤثری بردارند. این استراتژی به نتایج پژوهش هاشمی‌خواه و افشانی (۱۳۹۷) نزدیک است که در آن شهروندان با اقدامات مثبت و خودتکایی، در حل مسئله می‌کوشند.

گاه شهروندان جوان با پذیرش ناکارآمدی ساختارها و نهادها به درماندگی خود در حل بحران و رفع مسائل پی می‌برند، با درماندگی آموخته‌شده در عین جدایی از ساختارها و تعیین حدود و مرزها با حالتی دوقطبی، در عین جدایی از ساختارها، خود را بی‌توقع نشان و با پرهیز از حضور سیاسی و مدنی، به زندگی معمولی خود ادامه می‌دهند؛ این وضعیت،

¹ Merton

² Carstairs

³ Everyday Resistance

حتی گاه با دورزدن سازمان‌ها، به‌گونه‌ای منافقانه زندگی می‌کنند و گاه با تخریب امکانات عمومی و شهری و رفتارهای وندال، خشم خود را بروز می‌دهند؛ مشابه این نتایج در هنر اعتراضی بوجی (2020) نیز مشاهده می‌شود. گاه کنشگران دست به فروریختن و واسازی در ساختارها می‌زنند، حتی گاهی با آرزوی تغییر جنسیت، در صدد رفع محرومیت جنسیتی خود هستند؛ حتی بنا به مذهبی‌بودن ساختار فرهنگی جامعه، شهروندان اقرار به واسازی در حوزه اعتقادات و ارزش‌های مذهبی خود کرده و رمزهای مخابره‌شده از گفتمان مذهبی حاکم بر جامعه را رمزگشایی کرده‌اند. شهروندان در لجاجت با ساختار فرهنگی حاکم به تغییر در وضعیت حجاب و پوشش و انجام عبادات و مناسک مذهبی اقرار کرده‌اند و با وجود تأکید ساختارها بر رعایت شئون اسلامی در تجربه محرومیت‌ها و محدودیت‌ها در جامعه، به‌علت اسلامی بودن حکومت، تحقیق‌نیافتن وعده‌ها را به پای اسلام نوشته و در رمزگشایی تقابلی کوشیده و در مواجهه با تحقیق‌نیافتن مطالبات خود، بازنگری در ارزش‌ها را برگزیده‌اند. همچنین شهروندان در مواجهه با آنچه ساختارها القا می‌کنند، خود دست به بازخوانی می‌زنند و با تاکتیک‌های دوسرئویی خود، بر مقابله با ساختارها می‌کوشند. درمجموع راهبردهای شناسایی‌شده در جهت تغییرات ساختاری با راهبردهای موجود در تحقیقات مرادی و روحانی (۱۴۰۱) پیکار و همکاریان (2020)، مرادی و سعیدی‌پور (۱۳۸۹)، هریس و همکاریان (2023)، علی‌خواه (۱۴۰۰) نزدیک است.

گاه شهروندان می‌کوشند به اقتضای شرایط و برای ریسک‌گریزی بدون در نظر گرفتن منفعت اجتماع، به منفعت خود فکر کنند؛ برای مثال، با وجود تأکید حاکمیت به ازدواج و فرزندآوری و کارآفرینی، شهروندان می‌کوشند با تن‌دادن به ازدواج و فرزندآوری و یا ریسک‌گریزی در حوزه کارآفرینی و اقتصاد، بکوشند در شرایط سخت و فشارهای ناشی از بدکارکردی ساختارها، شرایط را از آنچه هست، بدتر نکنند و به‌جای کنشی پویا، بدون هیچ ریسکی، در مضاعف‌نکردن فشارها بکوشند. شهروندان گاهی در راهبرد اقتضایی، با درک

شرایط و رسیدن به ناامیدی از اصلاح و تغییر، انتخاب خود را ترک موقعیت و خروج از کشور و مهاجرت می‌دانند و در برابر فشارهای موجود، احساس تعلق خود به جامعه را کم‌رنگ‌تر می‌کنند و با اولویت قرار دادن نفع خود با مهاجرت، سرمایه انسانی را به کشوری دیگر منتقل می‌کنند که سال‌ها برای پرورش آن تلاش شده است. مجموعه این کنش‌ها مطابق با نظریه مبادله هومنز^۱ (1958)، تلاشی منفعت‌طلبانه است که در آن شهروندان تاجرمانا با خودمحوری و توجه‌نکردن به جامعه، برای کسب منفعت خود تلاش می‌کنند. در گفته شهروندان، مجموعه کنش‌هایی بیان شد که از سر استیصال انتخاب شده بودند. راهبرد دیگر، تله محرومیت است که شهروندان گاه تحت فشارهای موجود، به چنان درک مخربی از ساختارها رسیده‌اند که با کنش مخرب خود، اعم از پناه‌بردن به مصرف مواد مخدر و مشروبات برای فرار از واقعیت‌های تلخ، مانند مسکن یا ترک تحصیل برای تأمین معیشت، درآوردن پول، چندشغله‌شدن زنان و مردان و کوتاهی در نقش‌های والدی، فروش سرمایه‌هایی که پشتوانه خانواده است، خودکشی و فروش اعضای بدن و... با کنشی مخرب، مشکل خود را به‌صورت موقتی رفع کنند، در حالی که در درازمدت، محرومیت خود را صد چندان می‌کنند. مطابق نظریه فشار مرتون (1968)، هنگامی که جامعه ابزار لازم را در اختیار شهروندان قرار ندهد است تا به اهداف خود دست یابند، امکان تحقق انواع کنش‌ها وجود دارد که انحرافات و رفتارهای مخرب نیز از این‌گونه‌اند؛ بنابراین تحت فشارهای ساختاری و محرومیت‌های موجود و مسدودشدن مسیر دستیابی به اهداف انتخاب مسیره‌های جایگزین و گاهی انحرافی پیش‌بینی‌شدنی است. این راهبرد به نتایج مولاناه و همکاریان (۱۴۰۰) نزدیک است.

درمجموع گفته‌های شهروندان، تجربه فشارها و خشونت‌های اعمال‌شده‌ای را نشان می‌دهد که مسیر طبیعی و زیست شهروندان را دچار خطر و مخاطره کرده است. فقر، ویژه‌خواری و نابرابری‌ها در برخورداری از امکانات و سیطره

¹ Homans

مطابق یافته‌ها و راهبردهای شناسایی‌شده در مواجهه با تحقق نیافتن مطالبات و بیان آثار مخرب و سرمایه‌سوز آن بر جامعه، پیشنهاد می‌شود با توجه به تغییرات سریع نسلی، تغییرات ساختاری و ارزشی شدید جامعه ناشی از تجربه نوسازی، توسعه اقتصادی، جنگ تحمیلی، جوانی جمعیت، گسترش وسایل ارتباط جمعی با تحقیقات متعدد و رویکردهای متنوع، مطالبات شهروندان به‌درستی شناسایی و از شکاف بین مطالبات مردم و مصوبات دولتی کاسته شود؛ سپس با اقدام علمی در جهت تخصیص دقیق منابع، از اتلاف منابع و اجرای سیاست‌های ناکارآمد ممانعت و با نزدیک کردن افق دید مسئولان با مردم، از نارضایتی شهروندان، فروپاشی اجتماع و فرسایش مدنی پیشگیری شود. همچنین پیشنهاد می‌شود با رویکرد کیفی و کمی، موانع تحقق مطالبات شهروندی از نظر شهروندان و مسئولان و متخصصان امر نیز شناسایی و راهکارهای تخصصی در رفع موانع به کار گرفته شود.

منابع فارسی

استراوس، ا. و کربین، ج. (۱۳۹۶). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای (ترجمه ابراهیم افشار)، تهران: نشر نی.

تواهن، ا.؛ زیباکلام، ص.؛ مولایی، ی. (۱۴۰۱). حقوق شهروندی، بستر توسعه پایدار. پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۳(۵۱)، ۱-۲۴.

<https://sanad.iau.ir/journal/jpir/Article/694213?jid=694213>

دانایی‌فرد، ح.؛ حسن‌زاده، ع. و نصراللهی، س. (۱۳۹۳). واکاوی سازوکارهای کلیدی تقویت اعتماد عمومی به دولت: رویکرد نگاه شهروندی. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۳(۸)، ۱۰۱-۱۱۸.

ستوده، ه. (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، تهران: ندای آریانا.

شیخ‌زاده، م. و بنی‌اسد، ر. (۱۳۹۹). تحلیل مضمون: مفاهیم، رویکردها و کاربردها. تهران: لوگوس.

ایدئولوژی بر فضای عمومی و حاشیه‌ای‌شدن برخی از شهروندان و ناکارآمدی و بدکارکردی نهادها، قطبی‌سازی فرساینده و... همه نشان‌دهنده وضعیتی است که شهروندان را مجبور به انتخاب استراتژی‌های مثبت و منفی می‌کند و هرکدام برای جامعه فرصت و تهدید به شمار می‌آیند. آنها گاهی در قالب کنش‌های ترمیمی که در پوشش دادن شکاف‌ها و تعدیل محرومیت‌ها می‌کوشند، به جامعه خدمت می‌کنند و گاهی با وادادگی و انفعال به تضعیف جامعه می‌شوند. همچنین با واسازی ساختاری، جامعه را به سمت تنش و خشونت عیان و پنهان می‌کشاند و از طریق خودتخریبی و سوژگی مخرب، به مضاعف‌شدن محرومیت‌های خود و فرورفتن در باتلاق بحران‌ها و تنگ‌ترشدن دام محرومیت دامن می‌زنند. شناسایی مجموع مطالبات و استراتژی‌ها، ضمن زمینه‌سازی برای سیاست‌گذاری‌های کارآمد و تقویت اجتماع، به پیشگیری از استراتژی‌های نامطلوب نیز کمک می‌کند.

این پژوهش با محدودیت‌هایی از جمله تمایل نداشتن شهروندان به پاسخگویی به سؤالات پژوهش مواجه بود. بیشتر شهروندان با دلزدگی که از ناکامی و ناامیدی دنباله‌دار از فشارهای ساختاری نشئت می‌گرفت، تمایلی به گفت‌وگو نداشتند، صحبت کردن از مطالبات را آب در هاون کوبیدن می‌دانستند و نیازی به بیان خواسته خود نمی‌دیدند. به همین دلیل، محقق با روش‌های غیرمستقیم، به انجام مصاحبه و ورود به مرحله گردآوری داده‌ها اقدام کرد. آنچه در مسیر مصاحبه‌ها محدودمان می‌کرد، نگرانی شهروندان از عواقب سیاسی گفته‌ها و پرهیز از بیان اعتقادات و مطالبات و اکراه از صراحت در بیان نظرشان بود؛ زیرا آنها فضا را برای هرگونه نقد نامناسب می‌دانستند و نگران هزینه‌های سنگین آن بودند، حتی در چندین مورد، مصاحبه‌ها پس از انجام، به علت ترس شهروندان و اعتماد نداشتن و به درخواست مصاحبه‌شونده حذف شد؛ بنابراین از عمده محدودیت این پژوهش، نبود اعتماد اجتماعی و نهادی و تجربه و شایعه برخورد امنیتی با هرگونه اظهار نظر، انتقاد و بیان مطالبات بود.

پیشنهاد‌های پژوهشی

- مدنی قهفرخی، س. (۱۳۹۵). *ضرورت مبارزه با پدیده فقر و نابرابری در ایران*. تهران: آگه.
- مرادی، ش. و روحانی، ع. (۱۴۰۱). زیست جهان مقاوم در آستانه جوانی، مطالعه فرایند شکل‌گیری انتظارات فزاینده در جوانان. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۱(۳)، ۱۱۵-۱۳۸. doi: 10.22108/srsp.2023.135785.1861
- مرادی، گ. و سعیدی‌پور، ب. (۱۳۸۹). بررسی نقش محرومیت نسبی در ایجاد رفتار جمعی جوانان شهر کرمانشاه براساس نظریه تعامل‌گرایی بلومر. *علوم اجتماعی (دانشگاه فردوسی مشهد)*، ۱۶(۷)، ۱۶۳-۱۹۲. <https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.15830>
- مولانپناه، ز.؛ رحمانی خلیلی، ا. و وثوقی، م. (۱۴۰۰). مطالعه جامعه‌شناختی زمینه‌ها و پیامدهای تأخیر سن ازدواج در بین مردان مجرد شهر تهران. *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۴(۹۴)، ۱۶۱-۱۸۴. <https://doi.org/10.22095/jwss.2022.257668.2536>
- مؤمنی، ف. (۱۳۹۳). *درهم‌تنیدگی بحران‌های اقتصادی اجتماعی در ایران معاصر، خطر تشدید آتومی اقتصادی در گزارش وضعیت اجتماعی کشور (کتاب چکیده‌ها)*. شورای اجتماعی کشور.
- نورث، د.؛ والیس، ج. و وینگاست، ب. (۱۳۹۷). *خشونت و نظم‌های اجتماعی (چهارچوب مفهومی برای تفسیر تاریخ ثبت‌شده بشر)* (مترجم: جعفر خیرخواهان - رضا مجیدزاده). تهران: روزنه.
- هاشمی‌خواه، ز. و افشانی، ع. (۱۳۹۷). مطالعه زمینه‌های عملکرد جوانان شهر یزد: کنشگر در کشاکش ساخت و برساخت فضای اجتماع. *نامه انسان‌شناسی*، ۱۵(۲۷)، ۱۸۱-۲۱۹. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.17352096.1397.15.27.7.7>
- هومن، ح. (۱۳۹۳). *راهنمای عملی پژوهش کیفی*، تهران: سمت.
- یوسفی، ن. و علیوردی‌نیا، ا. (۱۳۹۳). تمایل به خودکشی در میان دانشجویان: آزمون تجربی نظریه فشار عمومی آگیو. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۵(۲)، ۶۱-۷۹. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085745.1393.25.2.6.5>
- علی‌خواه، ف. (۱۴۰۰). جوانان و تجربه‌گریز در فضاهای شهری. *پژوهش مسائل اجتماعی ایران*، ۱(۱)، ۵۹-۹۶.
- علی‌نژاد، م.؛ بهشتی‌راد، ز. و حاجی‌زاده میمندی، م. (۱۴۰۲). از رسالت اخلاقی تا مک‌دونالیزه‌شدن شغل: تحلیلی بر دوگانگی فهم معنای شغل مطلوب در اندیشه نوجوانان و جوانان شهر مشهد. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۵(۶۰)، ۱۲۳-۱۳۷. <https://sanad.iau.ir/Journal/jisds/Article/820897/FullText>
- علیوردی‌نیا، ا. و همتی، ا. (۱۳۹۲). تحلیل اجتماعی گرایش به مصرف مشروبات الکلی در میان دانشجویان دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران. *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۲(۷)، ۷۷-۱۰۲.
- غفاری‌نسب، ا. (۱۳۹۱). نقش شهروندی فعال در بهبود کیفیت زندگی شهری. *مطالعات شهری*، ۲(۲)، ۱۳۹-۱۶۲.
- فیضی، ا.؛ ناییب، ه. و معیدفر، س. (۱۳۹۷). آرزوهای آنومیک جوانان و پیامدهای آن. *مسائل اجتماعی ایران*، ۹(۲)، ۱۷۷-۲۰۷.
- کاظمی، ع. و اباذری، ی. (۱۳۸۳). *زندگی روزمره و مراکز خرید در شهر تهران. انسان‌شناسی (نامه انسان‌شناسی)*، ۳(۶)، ۹۷-۱۱۶.
- کاظمی، ع. (۱۳۸۸). *پرسه‌زنی و زندگی روزمره ایرانی*. تهران: نشر آشیان.
- کمال‌پور، ن.؛ هاشمی، س. و نجاتی‌حسینی، س. (۱۳۹۹). تبیین جامعه‌شناختی مواضع سیاسی تربیت دانش‌آموز به مثابه شهروند مطلوب در اسناد رسمی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سند چشم‌انداز ۲۰ ساله). *نوآوری‌های آموزشی*، ۱۹(۷۳)، ۵۹-۸۰.
- محقق منتظری، م. (۱۳۹۸). رابطه سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی با شکل‌گیری آرمان‌های اجتماعی در جوانان ساکن شهر تهران. *رفاه اجتماعی*، ۱۹(۷۴)، ۲۴۷-۲۸۶. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-3370-fa.html>

- Dinesen, P. T., Nørgaard, A. S., & Klemmensen, R. (2014). The civic personality: Personality and democratic citizenship. *Political Studies*, 62, 134-152. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12094>
- Drapela, A. L. (2006). The effect of negative emotion on licit and illicit drug use among high school dropouts: An empirical test of general strain theory. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(5), 752-767. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-006-9059-0>
- Feizi, I., Nayebi, H., & Moidfar, S. (2019). Anomic aspirations of youth and their consequences. *Social Problems of Iran*, 9(2), 177-207. [In Persian]
- Ghaffari Nasab, E. (2012). The role of citizenship in improving the quality of urban life. *Journal of Urban Sociological Studies, Urban Studies*, 2, 139-162. [In Persian]
- Galtung, J. (1990). Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305. <https://doi.org/10.1177/00223433900270030>
- Harris, A., Scheba, A., & Rice, L. (2023). Making demands on government: theorizing determinants of backyard residents' collective action in cape town, South Africa. *African Studies Review*, 66(3), 698-720. <https://doi.org/10.1017/asr.2023.1>
- Habermas, J. (1975). *Legitimation Crisis*. (vol. 519). Beacon Press.
- Inis, E. F. (2009). Citizenship in flux: The figure of the activist citizen. *Subjectivity*, 29, 367-388. <https://doi.org/10.1057/sub.2009.25>
- Inis, E. (2015). *Performative citizenship*. (In A. Shachar, R. Bauböck, I. Bloemraad, and M. Vink, Eds.), *Oxford handbook of citizenship* (pp. 500-523). Oxford University Press.
- Hashemi Khah Z., & Afshani, A. (2018). An introductory study on the performance of youth in Yazd City: Actors in the construction and reconstruction of social space. *Anthropological Letters*, 15(27), 181-219. [In Persian]
- Homans, G. C. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal of Sociology*, 63(6), 597-606. <http://www.jstor.org/stable/2772990?origin=JSTOR-pdf>
- Hooman, H. (2014). *Handbook qualitative research*. Tehran: SAMT Publishing. [In Persian]
- Kamalpourkhoub, N., Hashemi, S., & Najati Hosseini, S. (2020). Sociological explanation of political positions in educating students as desirable citizens in the official documents of the Islamic Republic of Iran (A Case Study of the fundamental transformation of education document, 20-Year Vision Document). *Journal of Educational Innovations*, 19(73), 59-80. [In Persian]
- Kazemi, A., & Abazari, Y. (2004). The everyday life and shopping centers in Tehran city. *Journal of Sociology*, 3(6), 97-116. [In Persian]
- Kazemi, A. (2009). *Wandering and Iranian everyday life*. Ashian Publications. Tehran. [In Persian]
- References**
- Ali Khavah, F. (2021). Youth and the experience of escape in urban spaces. *Research on Social Issues in Iran*, 1(1), 59-96. [In Persian]
- Ali Najad, M., Beshtirad, Z., & Haji Zadeh Mimendi, M. (2023). From moral mission to McDonaldization of job: an analysis on the duality of understanding the meaning of desirable job in the thought of teenagers and young people of Mashhad city. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 15(60), 123-137. [In Persian]
- Aliverdinia, A., & Hemati, A. (2013). Social analysis of trends in alcohol consumption among students of Tehran University School of Social Sciences. *Soc Cult Strat*, 2(7), 77-102. [In Persian]
- Attride-Stirling, J. (2001). *Thematic networks: An analytic tool for Qualitative research Qualitative Research*, 1, 385-405. <http://qrj.sagepub.com/cgi/content/abstract/1/3/385>
- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1), 47-87. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01093.x>
- Andreouli, E. (2019). Social psychology and citizenship: A critical perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 13(2), e12432. <https://doi.org/10.1111/spc3.12432>
- Bergeron, L. (2010). *Female criminality and community reentry: an examination of general strain theory*. criminal justice and political science [Ph.D. Thesis, Fargo, North Dakota].
- Blevins, K. R., Johnson Listwan, S., Cullen, F. T., & Lero Jonson, C. (2010). A general strain theory of prison violence and misconduct: An integrated model of inmate behavior. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(2), 148-166. <https://doi.org/10.1177/1043986209359369>
- Budji, I. K. (2020). Utilizing sounds of mourning as protest and activism: The 2019 northwestern women's lamentation march within the anglophone crisis in Cameroon. *Resonance: The Journal of Sound and Culture*, 1(4), 443-461. <https://doi.org/10.1525/res.2020.1.4.443>
- Boyatzis, E. R. (1998). *Thematic analysis and qualitative information Transforming*. Sage: CA.
- Danaie Fard, H., Hassanzadeh, A., & Nasrollahi, S. (2014). Survey of the key methods of improving public trust to government. *Strategic Policy Research*, 3(8), 101-118. [In Persian]
- Deangelis, R. T., & Ellison, C. G. (2018). Aspiration strain and mental health: the education-contingent role of religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 57(2), 341-364. <https://doi.org/10.1111/jssr.12520>
- De Certeau, M. (1988). *Practice of everyday life* (Translated by Rendall, S. Los). University of California Press.

- Social Welfare Quarterly*, 19(74), 247-286. [In Persian]
- North, D. C., Wallis, J. J., & Weingast, B. R. (2009). *Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge University Press. Tehran: Rozeneh publication. [In Persian]
- Peck, H. J. (2011). *General strain theory, race, and delinquency* [M.A Thesis, University of South Florida].
- Pickard, S., Bowman, B., & Arya, D. (2020). We are radical in our kindness: The political socialisation, motivations, demands and protest actions of young environmental activists in Britain. *Youth and Globalization*, 2(2), 251-280. <https://doi.org/10.1163/25895745-02020007>
- Sheikhzadeh, M., & Bani Asad, R. (2020). *Theme analysis: Concepts, approaches and applications*. Logos Publishers. [In Persian]
- Sotoudeh, H. (2007). *Sociology of Social Issues in Iran*. Tehran: Nedaye Ariana. [In Persian]
- Strauss, A., & Corbin, J. (2017). *Basics of qualitative research: Techniques and grounded theory procedures*. (I. Afshar, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney, 6th edition. [In Persian].
- Tavahen, A., Zibakalam, S., & Molai, Y. (2022). Citizenship rights, the foundation of sustainable development. *Journal of Political and International Research*, 13(51), 1-24. [In Persian]
- Tierney, J. (2006). *Criminology theory and context*. Prentice Hall.
- Turner, B. (1990). Outline of a theory of citizenship. *Sociology*, 24(2), 189-217. <https://doi.org/10.1177/0038038590024002002>
- Wareham, J. J. (2005). *Strain, personality traits, and deviance among adolescents: Moderating factors*. University of South Florida.
- Yousefi, N., & Aliourdinia, A. (2014). Suicide tendency among students: An empirical test of agnew's general strain theory. *Journal of Applied Sociology*, 25(2), 61-79. [In Persian].
- Lind, E. A., & Arndt, C. (2016). *Perceived fairness and regulatory policy: A behavioural science perspective on government-citizen interactions*.
- Madani Qaghafarkhi, S. (2016). *The necessity of fighting the poverty and inequality in Iran*. Tehran: Aghah. [In Persian]
- Marshall, T. H. (1964). *Class, citizenship and social development*. Cambridge at the University Press.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.
- Moensted, M. (2018). Youth programs' ability to meaningfully engage with marginalised young people's social citizenship aspirations. *Journal of Applied Youth Studies*, 2(4), 44-56. [doi/10.3316/informit.719318612992612](https://doi.org/10.3316/informit.719318612992612).
- Molapanah, Z., Rahmani Khalili, E., & Vosoughi, M. (2022). Sociological study of the contexts and consequences of delaying the age of marriage among unmarried men in Tehran. *Women's Strategic Studies*, 24(94), 161-184. doi: 10.22095/jwss.2022.257668.2536. [In Persian]
- Momeni, F. (2014). *The interweaving of contemporary economic and social crises in Iran, the danger of intensifying economic anomie in the country's social situation report* (Abstract Book). National social council. [In Persian]
- Moradi, Sh., & Rouhani, A. (2022). Resistant life-world at the threshold of youth: studying the formation process of exceeding expectations in young adults. *Strategic Research on Iranian Social Issues*, 11(3), 115-138. doi: 10.22108/srsp.2023.135785.1861. [In Persian]
- Moradi, G., & Saeedipour, B. (2010). Examining the role of relative deprivation in shaping collective behavior of youth in Kermanshah city based on blumer's interactionist theory. *Social Sciences (Ferdowsi University of Mashhad)*, 16(7), 163-192. [In Persian]
- Moghadam Montazeri, M. (2019). The relationship between economic and social capital with the formation of social ideals in youth living in Tehran.